

Egyházi középréteg a yorki érsekségben (1100 és 1199 között)

Jelige: Thurstan 1

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
A yorki érsekség és az érsekek a 11. végi és 12. századi Angliában	7
Az érseki és püspöki székek általános jellemzése.....	7
York egyházi értelemben vett hatásköre és Canterbury felsőbbbsége.....	11
Az angol egyházi középréteg vizsgálata	16
Társadalomtörténeti vonatkozás.....	16
Gazdaságtörténeti szempont.....	21
Politikatörténeti szempont.....	25
Összegzés	29
Bibliográfia.....	30
Mellékletek.....	35

Bevezetés

A TDK dolgozatom tárgya az angol egyházi középréteg vizsgálata a york-i érsekség egyháztartományán és egyházmegyéjén belül. A bevezetésben arról szeretnék beszélni, hogy milyen tényezők indokolták azt, hogy a fent említett tér és időbeli elhelyezést választottam arra a kutatásom céljául és pár rövid gondolat erejéig felvázolni a kutatás módszertanát is. Rövid bemutatót tartok egyben arról, hogy milyen szempontok szerint vontam vizsgálatom alá a már fent említett tematikát.

Az időbeli elhelyezésnek több nyomós oka van. Az első ilyen és talán legfontosabb maga a források elérhetőségét jelölném meg. York érseksége már a 11. század folyamán is, egy, a kor viszonyait tekintve is egy egyedülálló és gazdag forráskibocsátással rendelkezett. Azonban egészen I. Henrik (1100-1135) uralkodása során figyelhetünk majd csak meg egy olyan folyamatot, mely a káptalanok okleveles kibocsátását rendszerezi, továbbá fejleszti azt egy olyan szintre, mely elegendő normatíva forrást biztosít számomra arra, hogy rekonstruálhassam a vizsgált társadalomhoz tartozó egyéneket. Ez persze a korrallal haladva csak egy még magasabb szintre fog emelkedni, így a 12. század második fele még bővebb, még kielégítőbb forrásbázist biztosított a kutatásom területén. Második ilyen szempont, ugyancsak nem elhanyagolható, hiszen ez képezi a kutatásom magját és főbb problematikáját. Tudniillik gyakorta hallunk, vagy találkozunk azzal a problémafelvetéssel és kutatási szempontokkal, hogy az 1066 utáni normann hódítás során egy jelentős változás állt be a klerikusi társadalom prelátusi rétegében.¹ Persze ez érthető, hiszen maga az egyházi közigazgatás játssza majd az egyik legfontosabb szerepet abban, hogy a normann hódítást az angolszász őslakosság kénytelen lesz elfogadni, és előidézni majd azt a folyamatot, mely során a meghódított népeességbe az új idegen normann jelenlét beépül majd. Persze fontos tényezőt játszottak ebben a számtalan erődítmény emelése, továbbá a lovagi réteg jelenléte is, vagy egyszerűen Hódító Vilmos bosszúhadjáratai, hiszen maga az egyházi apparátus nem lett volna elegendő. Korábbi vizsgálódásaim során nem ütköztem, viszont olyan szakirodalommal, vagy tanulmánnyal, mely a normannizált angol egyházban megvizsgálta-e volna a prelátusi rétegtől

¹ A hastingsi csatát követő egyházi eliteseréről lásd: Hugh M. Thomas: *The English and the Normans: ethnic hostility, assimilation, and identity 1066 - c.1220*. Oxford: Oxford University Press, 2003, 202-208; a normann hódítás közvetlen következményeiről a legfontosabb további irodalom – a teljesség igénye nélkül – a következő: Ann Williams: *The English and the Norman Conquest*. Woodbridge: Boydell, 1995; David Carpenter: *The Struggle for Mastery: The Penguin History of Britain 1066–1284*. New York: Penguin, 2004; Marjorie Chibnall: *Anglo-Norman England 1066–1166*. Oxford: Basil Blackwell Publishers, 1986; Nick Higham: *The Death of Anglo-Saxon England*. Stroud: Sutton, 2000; Pauline Stafford: *Unification and Conquest: A Political and Social History of England in the Tenth and Eleventh Centuries*. London: Edward Arnold, 1989; Hugh M. Thomas: "The significance and fate of the native English landowners of 1086". *The English Historical Review* 118 (2003): 303–333.

alacsonyabb rangú tisztviselők sorát, vagyis azokat, akiket én az egyházi középréteghez sorolok. Ez ébresztette fel bennem azt a gondolatot, hogy próbát tegyek azon kérdésnek a megválaszolására, hogy vajon milyen hatással lehetett a normann hódítás az alacsonyabb klerikusi társadalom esetében.

A helyszín megválasztásában megint csak a források, elérhetősége játszotta a legnagyobb szerepet. A yorki érsekség elegendő oklevelest, forrást bocsátott ki, de közel sem annyit, mint a londoni, a winchesteri püspökség, vagy a canterbury-i érsekség. További fontos tényező az, hogy Aeldred, mint yorki érsek egészen 1069-ig maradt a hivatalában, egészen a haláláig, ami azért érdekes, mert ekkorra a nagyobb változtatások már megtörténtek a királyi központhoz közel eső egyházi székhelyek esetében. York mélyen északon helyezkedik el és így nem véletlenül szolgálhatott az angolszász társadalom menedékéül, köztük, remélhetőleg az egyházi képviselőkéjének is. Az északi területek pacifikálása Hódító Vilmosnak is több évébe tellett egészen 1072-ig, mikor az uralkodót újrakoronázták.² A yorki érsekség esetében ráadásul egy teljesen különböző adminisztratív rendszerről beszélhetünk, mely még a Danelaw idején kialakult skandináv hagyományt tükrözi. Ez az úgynevezett *Riding* rendszer, mely a skandináv *thridding* szóból ered, amelynek jelentése valaminek az egyharmada, jelezvén, hogy a nagyobb közigazgatási egységeket az adófizetés egyszerűsítéséül három részre tagolták.³ Így megint csak feltételezhető, hogy York egyházmegyéje esetében esetleg megmaradhattak az angolszász hagyományok, hiszen mint láthatjuk a sokkal régebbi dán hagyaték még tovább élt.

Fontos szót ejtenem arról, hogy kik a kutatásom alanyai, vagyis kik azok az egyházi értelemben vett személyek, akik az én szemléletem szerint az egyházi középréteghez tartoznak. Ennek a társadalmi rétegnek a meghatározásában felhasználtam Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon* című munkáját, továbbá Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában* című művét is. Haszonnal forgattam Fedeles Tamás munkáit is, elsősorban annak a megállapításához, hogy pontosan mely egyházi tisztségviselőket kell vizsgálnom ahhoz, hogy az egyházi középréteg kontúrja kirajzolódjon.⁴ Persze ezek a szerzők a magyar viszonylatokban jellemezték az imént említett réteget, de véleményem szerint nem jártak messze az angol viszonylatokban sem. Így

² Carpenter, *Struggle for Mastery*: 91

³ Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?search=riding&searchmode=none> (letöltés: 2012. december 13, 17:52)

⁴ Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban, 1354-1526*. Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2005; uő.: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a hiteleshelyi oklevelek tükrében (1354-1437)*. In: *Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon*. Szerk. Font Márta. Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2001. (Tanulmányok Pécs történetéből 9.) 103-137.

végkövetkeztetésben az angol egyházi középréteget egy jól belátható keretbe foglaltam. Ennek megfelelően egyrészt minden olyan személy, aki nem tartozik a szűk értelemben vett prelátusba, vagyis nem birtokosa egyházmegyei székhelyeknek, mint az érsek, vagy a püspök. Másodszor nem az alacsony réteg tagja, mint a plébánosok, vagy a káplánok, akik csak helyi szinten rendelkeznek joghatással és érdemi munkájuk a helyi falvak lelki gondozásában merül ki feladatuk. Ezen személyek ugyanis nem bírtak sem komoly vagyonnal, sem pedig politikai hatalommal. A 12. századi Angliában, azonban léteznek, olyan intézmények, amelyek megfelelnek a követelményeknek. Ezek az intézmények a káptalanok és a főesperességek, továbbá a főesperesség alá tartozó vidéki esperességek.

A kutatásom módszertanának másik fontos eleme az onomasztika, vagyis a nyelvészet azon ága, amely az egyes nevek eredetével és jelentésével foglalkozik. Ebben nagy segítségemre volt a Peter Jackson által szerkesztett *Words, Names and History* című munka, amely Cecily Clark munkájának válogatása. (lásd még az ide vonatkozó onomasztikai szakirodalmat). Persze az egyházi középréteghez tartozó személyek eredetének meghatározásában csak a nevek alapján tudtam kiindulni, így meg kell említenem pár problémát a kutatásom módszerével kapcsolatosan.

Egyik ilyen a vegyes házasság, mint tényező, amely során előfordulhat, hogy egy francia eredetű név nem feltétlenül normann, vagy francia származást jelent, hanem esetleg egy őslakos angolszász, vagy akár egyéb etnikumhoz tartozóét is. Szerencsére az oklevelekben szereplő nevek számos esetben tartalmazzák az adott személy felmenőjének, avagy sarjának a nevét is – például Serlo fia Gerold⁵ – így vissza tudok következtetni egyes esetekben a kétes eredetű nevekre. Ettől függetlenül ez már önmagában egy hiba lehetőséget von maga után. Másik, ilyen korlát nem más, mint az a tény, hogy a vizsgálat alá csak a forrásokban – mint kibocsátó, érintett, tanú – szereplő neveket tudtam mennyiségi vizsgálat alá vonni, nem tartalmazza azokat a személyeket, akikről a vagyoni, vagy politikai jelentéktelenségük folytán az okleveles források nem tesznek említést.

Dolgozatomat a klasszikus hármas felosztás szerint építettem fel. Az első fejezetben magáról a kutatás színhelyéről a yorki érsekséget fogom majd felvázolni a vizsgált korszakunkban. Itt elsősorban arról fogok beszélni, hogy milyen jelentőséggel bírt az érsekség, meddig terjedt ki a hatásköre illetőleg a jogosítványa, hogy milyen hatások érték, vagyis általánosan, hogy kell elképzelnünk York egyházmegyéjét a 11. század végétől egészen a 12. század végéig.

⁵ Farrer, William (ed.): *Early Yorkshire charters*. Vol. II. Edinburgh: Ballantyne, Hanson & co., 1915: No. 684 (a továbbiakban: EYC).

A második fejezetben egy általános jellemzést szeretnék nyújtani a korabeli angol káptalani intézmény struktúrájáról, működéséről és arról, hogy a yorki érsekség káptalani testülete és az ahhoz tartozó főesperességek, milyen különbözőségeket elváltozásokat tanúsítanak az általános tendenciáival ellentétben. Lényegében a célom ezzel az, hogy egy átfogó és tiszta képet adjak arról, hogy a vizsgált személyek, mint tisztviselők milyenek lehettek.

A harmadik és egyben utolsó fejezetben, pedig jellemezni fogom a kutatásaim eredményeit, melyeket három szempont szerint foglaltam rendszerbe. Az egyik ilyen szempont egy társadalomtörténeti, melynek lényege, hogy beszélhetünk-e a fentebb említett tisztviselők esetében őslakosságról, avagy sem. Második ilyen szempont egy gazdaságtörténeti, melyben nagy segítségemre volt Diana E. Greenway monumentális munkája.⁶ Ebben ugyanis sikerült rekonstruálni a korabeli yorki egyházmegye prebendáit, mely igaz hiányos, és nem mindig tudjuk, mely egyházi személyek birtokolták őket, mégis elegendőnek bizonyultak a számításaimhoz. Itt persze az előbb említett tényező megint csak magával hozza a vizsgálat egyes hiányosságait, de ettől függetlenül felhasználhatóak az egyes tisztviselők vagyonának meghatározásában. A prebendák, vagyis a kanonokok honoráriumuk a szolgáltatásukért, ugyanis egyben kimutatja, hogy ki rendelkezett saját bevétellel járuló bevétellel és ki nem. Végezetül pedig egy általános politikatörténeti vázlatot is szeretnék nyújtani, amely azt mutatja be, hogy milyen politikai erőt képviseltek az egyes tisztviselők, milyen komoly vitákba ütköztek és, hogy milyen politikai törekvéssel bírtak a 12. század folyamán. Mennyire érvényesült esetükben a korban megjelenő kánonjogi rendelkezések, és ha nem akkor milyen kihágásokról beszélhetünk?

A fent említett vizsgálatok képezik majd a dolgozatom újdonságát. Az általam felvázolt problematikákra igyekszem majd minél kielégítőbb válasszal szolgálni, de persze még számos olyan tényezőt felhasználhattam volna a kvantitatív szemlélettel, amelyek esetleg lehetővé tehetnek egy még pontosabb vizsgálatot.

⁶ Az említett mű: Le Neve, John – Diana Elenor Greenway (eds.): *Fasti Ecclesie Anglicanae 1066-1300. Volume 6: York*. London: University of London, Institute of Historical Research, 1999 (a továbbiakban FEA).

A yorki érsekség és az érsekek a 11. végi és 12. századi Angliában

Az érseki és püspöki székek általános jellemzése

Az angol egyházmegyéket illetően a 11. és 12. században egy igen érdekes jelenséget figyelhetünk meg. Minél inkább északabbra haladunk a szigetországban, annál nagyobb egyházmegyékkel találkozhatunk, így York esetében is erről beszélhetünk. York, Chester és a 11. század végén Dorchester püspökségéből kialakuló Lincoln rendelkeztek a leghatalmasabb egyházmegyékkel.⁷ Persze ebből nem feltétlenül következtethetünk arra, hogy York ezáltal a legnagyobb politikai és gazdasági potenciállal bíró püspöki székhely volt. Az érsekségek fontosabb feladatukat képezte a környező püspökséget összefogása és azok közigazgatása. Vagyis, ha megvizsgáljuk, hogy a két érsekség közül melyik rendelkezett a nagyobb számú társpüspökkel, akkor össze tudjuk hasonlítani őket és következtetéseket is le tudunk vonni a politikai súlyukról. Mielőtt ezt megtenném, szeretnék szót ejteni a püspöki székhelyek egyéb fontos kötelezettségeiről.

I. Vilmos a 11. század végén kiterjesztette az összes püspökség és apátság esetében az úgynevezett *knight-service*-t, mely nem más volt, mint az egyháznak egy, olyan kötelezettsége, amely előtte nem létezett korábban. A *knight-service* alapját a *knight-fee* vagy egyes forrásokban a *fief* tette ki, mely egy akkora birtokegységnek felelt meg, amelynek bevétele elegendőnek számított egy lovag kiállítására.⁸

Továbbá ők feleltek az egyházmegyéhez tartozó infrastrukturális elemek – hidak, utak – karbantartásáért, továbbá feladatuk közé tartozott az egyházmegyéhez tartozó katonai támaszpontok a várak emelése és javíttatása is. Az érsekek és püspökök nem csak egyházi, de katonai kötelezettségekkel is bírtak. Azt gondolhatnánk, hogy persze ezek a kötelezettségek eltűntek a 12. században, hiszen a világi és egyházi hatalom ekkora válik szét élesen egymástól a gregorianizmus hatására.⁹ York esetében ez nem, így történt mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a northallertoni csatában (Battle of the Standards, 1138) a skótok ellen maga Thursztán érsek volt az, akinek meg kellett szerveznie a szükséges hadsereget,

⁷ Az egyházmegyék határait jól mutatja be az 1. számú ábra a mellékletek között.

⁸ David S. Douglas: *William the Conqueror*. Berkley & Los Angeles: University of California Press, 1964: 326.

⁹ Az egyháziak katonai szerepvállalásának problematikájáról lásd részletesen – igaz, nem angol kontextusban – Leopold Auer tanulmányát: *Der Kriegsdienst des Klerus unter den sächsischen Kaisern*. 2. Verfassungsgeschichtliche Probleme. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 80 (1972): 48-70.

ráadásul ő maga is, mint hadvezér részt is vett benne.¹⁰ York és Worchester, tehát egyedülállóan a többi püspöki székhelytől egyben a legfontosabb katonai támaszpontot képezték a messzi északon, ahol gyakoriak voltak az angolszászok felkelése és a skót határ is a közelben helyezkedett el.¹¹

Az érseknek, mint egy egyházmegye székhelyének feje kötelessége volt az egyházmegyéhez kisebb szervezeti egységek a plébániák igazgatása is és azok felügyelete. Persze York egyházmegyéje hatalmas volt, így nem volt lehetséges az, hogy az érsek minden kisebb ügyben eljárjon, ezt a célt majd átveszik a területiális szinten kormányzó *archidiaconus*-ok, vagyis a főesperesi intézmény. York valószínűleg ebben élen járt a szigetország esetében, mivel az angolszász időkben is kialakult a főesperesség intézménye.¹²

Igaz majd csak a normann hódítás után a kontinentális hagyományokkal egyetemben lesz majd csak kánonjogi értelemben is tisztázva, hogy mekkora is a főesperes területi hatásköre, továbbá, hogy milyen ügyekben járhat el, vagyis, hogy konkrétan milyen funkcióról is beszélünk. York egyházmegye területén öt főesperesség alakult ki. Richmond és Cleveland főesperessége a North Riding területén helyezkedett el, míg Nottingham a West Riding területén Nottinghamshire megyével egybeesve York főesperessége a város igazgatásában és egy részről a West Riding területén helyezkedett el és végül East Riding főesperessége, mely értelemszerűen a hármas felosztásból a keleti területek igazgatását jelentette. Nem véletlen, hogy a főesperesi intézmény itt hamarabb kialakult, hiszen mint említettem egy hatalmas egyházmegyével van dolgunk, mely egy igen széles egyházi apparátust és több lokális központot igényel.¹³

A 12. századra a püspökségek joghatóságában megjelent egy új elem. Ez pedig a bíráskodásban való részvétel. Az alapját I. Vilmos tette le még az 1070-es években mikor kivonta a püspöki bírói székeket a *hundred* rendszerből és így lehetővé tette, hogy az egyházi birtokokhoz tartozó falvak laikus közössége, innentől kezdve az egyházi bíróságon voltak kötelesek megjelenni és nem a világiakén. A későbbiekben ezek megint csak a főesperesség feladatkörét foglalta magába, mely később kisebb vidéki főesperességekre osztva még nagyobb bírói fórumot képzett Angliában. Mely egyének kerülhettek ezen székekbe

Az érseki és püspöki székekbe való bejutásnak három fajtáját különböztetjük meg. Az első ilyen csoportot azon személyek alkották, akik a királyi káptalanokból a királyi oltárok

¹⁰ A csatáról lásd John Beeler: *Warfare in England 1066–1189*. New York: Cornell University Press, 1966: 84-95.

¹¹ Richard Huscroft: *Ruling England 1024-1217*. Harlow: Longman, 2005: 127.

¹² Frank Barlow: *The English Church 1066-1154*. London: Longman, 1976: 48.

¹³ A főesperességekről lásd Diana Greenway: *Fasti Ecclesie Anglicanae 1066-1300* Vol. 6 York című művét.

káplánjaiból kerültek ki, vagyis azok, akik a királyi adminisztrációban fontos szerepet töltöttek be. Nem véletlen, hogy e személyeket általában a király akaratából helyezték be a prelátusi székbe, hiszen ők mind a király közeli bizalmasainak számítottak. Második ilyen csoportot képeztek, azon tisztviselők, akik a püspökök, akik nem vettek részt a királyi adminisztrációban, de az egyházi életben fontos tisztséget töltöttek be. Ezek a tisztviselők az egyházmegye adminisztrációban és közigazgatásában segítették a püspököket, vagyis az én értelmezésemben vett egyházi középrétegből kerültek ki. Erre szolgál számunkra példaként William FitzHerbert, York érseke is (1143-1147 majd 1153-1154), aki a yorki Szent Péter-székesegyház kincstárnoka volt korábban. A két csoport között nem volt éles határ, hiszen gyakran előfordult az első csoportból a másodikba kerülés és fordítva. Ilyen volt például York első érseke I. Tamás is, aki Bayeux kincstárnoka volt, de egyben királyi káplán is. Harmadik típust, a monasztikus katedrálisok által szó szerint kinevelt szerzetesek alkották, akik meglehetősen jártasak voltak a dogmatikában és a jogtudományban. Arányuk a vizsgált korszakunkban is igen nagy átlagosan a század folyamán az érseki és püspöki székek együttesét tették ki.¹⁴

A legfontosabb kérdés az érseki székekkel kapcsolatban, azonban a primátus kérdése volt, vagyis, hogy tisztségükből adódóan meddig terjed egy érsek jogosítványa befolyása. A normann dinasztia alatt az érsekek részről a királynak tartoztak engedelmességgel, hiszen egészen az 1130-as évekig a király mint *rex et sacerdos* uralkodott a királyságában. A normann uralkodók igényt tartottak az egyházfőségre és ez egészen Blois-i István uralkodásáig ez hagyományosan fenn is állt. Igaz már I. Henrik idejében is megtapasztalhattunk, olyan eseményeket, melyek a király egyházfőségének megingását jelezték előre. 1125-ben Crema-i János pápai küldött Londonban zsinatot hívott össze a király beleegyezése nélkül, mely korábban az uralkodó jogosítványa volt kizárólagosan.¹⁵

Ezt követően a királyoknak nem sikerült visszaszerezniük a korábbi egyházfői szerepüket, bár még II. Henrik (1154-1189) még kísérletet tett visszaállítani a nagyapja által létrehozott modellt. Ez a kísérlete, azonban kudarcba fulladt, mert a 12. századi főbb reformok immár jelentősen érintették az angol egyház életét, vagyis az a gondolat, hogy felszámolja az egyházat, amely ekkor már egy teljesen különálló testet, *imperium in imperio* képzett a királyságon belül. Ennek része volt az 1166-ban kiadott clarendoni assziza, amely hozzájárul a ma is ismert angolszász jogrendek kialakulásához, továbbá ahhoz is, hogy II. Henrik

¹⁴ Robert Bartlett: *England under the Normans and Angevin kings 1075-1225*. Oxford: Oxford University Press, 2000: 396-399.

¹⁵ Huscroft, *Ruling England*: 132.

visszaszerezhesse a hatalmát az egyházi bíraskodás terén.¹⁶ Ennek ellenére a 12. század második fele már előre mutatott egy a szekuláris hatalomtól mentes egyházi *immunitas* felé.¹⁷ Így a királyi egyházfőséget egy teljesen új váltotta fel méghozzá a kánonjogi reformok otthona, Róma és a Szentszék. Már a 11. században is elfogadott tény volt, hogy az érsekek engedelmisséggel tartoznak a pápaságnak, hiszen csak onnantól fogadta el hitelesen az egyházi társadalom a kinevezett érseket, mikor az átvette Rómából a *pallium*ot. A *pallium* egy gyapjúból készült szalag volt, melyet a vállon átfűzve viseltek. Ennek átadásával a pápa szimbolikusan felruházta az adott egyházfőt Róma védelmével és egyben hozzájárulását adta kinevezéséhez. Vagyis az érsekek szimbolikusan is elismerték a pápát, mint a legfőbb egyházjogi értelemben vett személyt.¹⁸ A püspökök, mivel nem részesültek a *pallium* kegyében, egyben az érsekeknek is elvekben teljes engedelmisséggel tartoztak. A pápaság jelenléte az angol politikai és egyházi életben nem egyedülálló. Vilmos is 1066-ban II. Sándor pápától kért engedélyt a hódításra, hiszen hatalmas bünt követ el azáltal, hogy keresztény vért készül ontani.¹⁹ Lanfranc canterburyi érsekké történő kinevezésében is nagy szerepet játszott az, hogy a javaslat magától a pápától érkezett. 1114-ben mikor Thursztánt York érsekének jelölése, ugyancsak pápai javaslatra történt, éppen ezért nem volt hajlandó I. Henrik felszentelni és beiktatni az érseket egészen 1119-ig, mikor pápai nyomásra kénytelen volt. Vagyis a pápai legátusoknak komoly politikai hatalmuk volt az angol királyság területén.²⁰ De mind a pápaság és mind a királyon túl még volt egy igen fontos kérdés a két érsekséget illetően. Ez pedig nem volt más, mint az, hogy a szigetországon belül, melyikük képviseli az egyházfőséget a másikkal szemben. Ez a probléma nem merült fel egészen addig, amíg angolszász érsekek ültek a széken, de mikor 1070. augusztus 29-én I. Vilmos és II. Sándor kinevezte Lanfrancot Canterbury érsekévé, elindult egy olyan folyamat, amely a 11. század végétől az egész 12. századon keresztül végig átvált. Lanfranc egy általa irányított egyházi

¹⁶ Naomi D. Hurnard: The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon. *English Historical Review* 56 (1941): 374–410; Michael David Knowles – Anne J. Duggan – Christopher Nugent Lawrence Brooke: Henry II's Supplement to the Constitutions of Clarendon. *English Historical Review* 87 (1972): 757–770; Frank Barlow "The Constitutions of Clarendon." *Medieval history* 1 (1991): 39–52.

¹⁷ Wilfred Lewis Warren: *Henry II*. London, Methuen, 1976: 410–411; Sally N. Vaughn: Henry I and the English Church: The Archbishops and the King. *The Haskins Society Journal* 17 (2006): 133–157.

¹⁸ Thomas Zotz: "Pallium et alia quaedam archiepiscopatus insignia. Zum Beziehungsgefüge und zu Rangfragen der Reichskirchen im Spiegel der Päpstlichen Privilegierung des 10. und 11. Jahrhunderts." Maurer, Hans-Martin – Hans Patze (Hrsg.) *Festschrift für Berent Schwineköper zu seinem siebzigsten Geburtstag*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1982, 155–175; Kranemann, Benedikt: *Pallium. Lexikon des Mittelalters* 6 (1993): 1643–1644; Steven A. Schoenig: The papacy and the use and understanding of the pallium from the Carolingians to the early twelfth century. (PhD-értékezés) New York: Columbia University, 2009.

¹⁹ Richard Huscroft: *The Norman Conquest: A New Introduction*. New York: Longman, 2009: 120–123.

²⁰ Warren, *Henry II*: 407.

primátus létrehozását tűzte ki célul. A pávai származású egyházfő komoly múlttal bírt.²¹ Az Európa szerte híres Bec kolostorának korábbi apátja volt, mely a kor egyik, hanem legfontosabb kulturális központja volt. Itt nevelték ki a dogmatika és a teológia nagyjait, úgymint a későbbi canterburyi érseket, Szent Anselmet is.²² Egy ilyen személy fordította minden erejét arra, hogy megtörje a yorki érsekséget és elismertesse fölötté a felsőbbbségét. A dolgozatomban egy külön fejezetet szántam a Canterbury és York közötti vitának, hiszen annak elemzésével be tudom mutatni azt, hogy a yorki érsekség milyen politikai tényezőknek volt kitéve a vizsgált korszakunkban, továbbá azt, hogy ő maga mekkora erőt képviselt a hosszas csatában.

York egyházi értelemben vett hatásköre és Canterbury felsőbbbsége

A következőkben azt szeretném felvázolni, hogy meddig terjedt ki a yorki érsekség egyházi értelemben vett hatásköre, vagyis, hogy az érseki egyháztartományon túl meddig tartott az érsekség befolyása az egyes egyházmegyékre. Persze ez csak az érsek sajátossága, hiszen egy püspöknek nincsen semmilyen hatásköre más püspökségekhez tartozó egyházmegyén belül. Azon püspökségeket, melyek egy érsekséghez tartoznak segédpüspökségeknek (szuffragán püspökségek) nevezzük. Ezeknek a száma határozza meg ténylegesen is azt, hogy milyen jelentőséggel és politikai erővel bírt az adott érseki tartomány.²³ Ezzel párhuzamosan részletesen elemeznem kell azt a korban megfigyelhető folyamatot, melynek megfelelően Canterbury feje Lanfranc igyekezett egy a Brit-szigetekre kiterjedő egyházi primátust kialakítani, mely természetesen szervesen érintette a társérsekségét is Yorkot.²⁴ Ezek határozták meg a vizsgált székhelyünk jelentőségét a 11. és a 12. században.

²¹ Margaret Templeton Gibson: *Lanfranc of Bec*. Oxford: Clarendon Press, 1978; Frank Barlow: *A View of Archbishop Lanfranc*. In: uő. (szerk.): *The Norman conquest and beyond*. London: Hambledon Press, 1983. 223-238; Lanfranc életéről, munkásságáról és koráról az eddigi legfontosabb összefoglalás a halálának kilencszázadik évfordulóján megrendezésre került konferencia kiadványa: D'Onofrio, Giulio (ed.): *Lanfranco di Pavia e l'Europa del secolo XI. Nel IX centenario della morte (1089-1989)*. Atti del Convegno Internazionale di Studi (Pavia, Almo Collegio Borromeo, 21-24 settembre 1989). Roma: Herder, 1993; Cowdrey, Herbert Edward John: *Lanfranc, the papacy, and the see of Canterbury*. In: uő.: *Popes and church reform in the 11th century*. Aldershot: Ashgate, 2000: 439-500; Herbert Edward John Cowdrey: *Lanfranc: scholar, monk, and archbishop*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

²² A bec-i iskoláról lásd: Oldoni, Massimo: *La scuola di Lanfranco*. D'Onofrio, *Lanfranco di Pavia*: 629-658; Sally N. Vaughn: *Lanfranc, Anselm and the school of Bec: in search of the students of Bec.* In: Marc Anthony Meyer (ed.): *The Culture of Christendom. Essays in Medieval History in Commemoration of Denis L. T. Bethell*. London: Hambledon Press, 1993: 155-181.

²³ Yorkról lásd: Lawrence A. S. Butler: "Suffragan Bishops in the Medieval Diocese of York." *Northern History* 37 (2000): 49-60.

²⁴ Barlow, *English Church*: 31.

Mikor 1069-ben Ealdred meghalt, York székébe találni kellett egy új jelöltet. Bayeux-i Tamásra esett a választás, aki Bayeux püspökségének korábbi kincstárnoka volt. Tamás tiszteletre méltó volt és méltán alkalmas az érseki szék betöltésére, ráadásul sikerült York egyházmegyéjének élére is egy normann származású tiszttviselőt ültetni biztosítva, így a másik fontos székhelyet is.²⁵ Ekkor kezdődött el a viszály a két érsekség között, amelyet a korszakban egyszerűen Canterbury és York vitájának neveztek.²⁶

Tamás még a beiktatás előtt felkereste Lanfrancot az ügyben, hogy megbeszélhessék a felszentelésével felmerülő teendőket. Lanfranc közölte, hogy semmi akadályja nincsen annak, hogy Canterbury érseke felszentelje Tamást érsekké, csupán annyi, hogy ünnepélyesen is tegyen neki esküt. Tamás ezt természetesen elutasította, arra hivatkozva, hogy elődeinek nem volt kötelességük semmi nemű eskünek a tételére sem Canterbury felé. Ezzel indult el 1070. szeptemberében a hosszan tartó versengés. Canterbury részéről az, hogy elismertesse York érsekével az egyházi értelemben vett primátusát, míg York részéről érseksége szuverenitásának a biztosítása. Tamás mindent megpróbált annak érdekében, hogy ne keljen a kért eskünek eleget tennie és ezért személyesen a királyhoz is fordult. Azonban I. Vilmos Canterbury mellett állt ki és, így Tamásnak 1070-ben kötelessége volt letenni a hűségesküt.²⁷

1072-ben Tamás javaslatot tett arra, hogy kiterjeszthessék a yorki érsekség hatáskörét azáltal, hogy alárendeljék Worchester, Lichfield, Lindsey területével. Lindsey a hatalmas Dorchester püspökségnek volt egy tartománya és majd a század végén bekövetkező reformok eredményeképpen fog létrejönni belőle Lincoln püspöksége, vagyis az érsek nagy és gazdag területeket követelt. A pápa által javasolt 1072-es zsinat ennek a követelésnek gátat szabott holott Worchester az angolszász időkben ténylegesen a yorki érsekség provinciájába tartozott. Vagyis a 1100-ra York mindössze Durham társ-püspökségét tudhatta magáénak.²⁸

Volt ennek azonban egy pozitív hozománya is, hiszen York az engedelmisségi eskü cserébe felhatalmazást kapott a skót püspökségek maga alá rendelésére magától I. Vilmos királytól, melyet Tamás fel is használt arra a célra, hogy felvehesse a versenyt vetélytársával szemben. De ne gondoljuk azt, hogy Lanfranc nem tárta ki karját Anglián túlra, éppen ellenkezőleg. Lanfranc sikeresen maga alá rendelte a walesi püspökségeket és lehetővé tette, hogy a 12. század folyamán végig a király nevezhesse ki a három walesi székhely élére a püspököket.

²⁵ Herbert Edward John Cowdrey: "Archbishop Thomas I of York and the pallium." *The Haskins Society Journal* 11 (2003): 31-42.

²⁶ A vitáról lásd többek között: Barlow, *English Church*: 39-42; Denis Bethell: "William of Corbeil and the Canterbury-York Dispute". *Journal of Ecclesiastical History* 19 (1968): 145-159.

²⁷ *English historical documents. Vol. I.* Ed.: David C. Douglas. London, Eyre and Spottiswood: 1953, 632.

²⁸ Barlow, *English Church*: 38-39, 61.

Nem kevesebb sikert ért el Írország esetében sem. 1073-ban ő szentelte fel Patrikot, Dublin püspökét, majd az utódját Donatust is ő iktatta a hivatalába.²⁹

Ezzel szemben ezt York esetében nem feltétlenül mondhatjuk el. Míg politikailag sikerült az angol királyságnak vazallussá tennie Skóciát, addig ezt egyházjogilag nem mondhatjuk el. Sőt valószínűleg maguk a skótok is sokkal inkább ragaszkodtak volna Canterbury egyházfőségéhez, hiszen sokkal nagyobb presztízzsel bírt, tovább a távolságnak köszönhetően sokkal kisebb veszélyt jelentett számára, mint a szomszédos York. Ezáltal York primátusa a skót egyházat illetően eléggé zavaros és nem is tudom pontosan megállapítani, miben is merült ki. Meg kell említenem azonban, hogy voltak sikeres lépések az érsek részéről azáltal, hogy maga az érsek szentelt fel néhány skót püspököt St. Andrew, Glasgow és Orkney püspökségének esetében.³⁰

Tamás elfogadta Canterbury primátusát. Lanfranc, azonban jóval idősebb volt, így az idő Tamásnak dolgozott. További előnyt kovácsolhatott abból, hogy II. (Rufus) Vilmos a *ius spoliium*-ot alkalmazva négy éven át üresen hagyta Canterbury székrét. A *ius spoliium* az a jog, melynek megfelelően a király fel van jogosítva az üres egyházi székek jövedelmének szabad kezelésében.³¹ Tamás ráadásul, úgy vélte, hogy ő egy személyes ígéretet tett csak a korábbi érseknek, így a köztük tett engedelmességi eskü a későbbiekre nézve semmissé vált. Azonban ezt az előnyt nem sokáig élvezhette York érseksége, mivel 1093-ban Anselm lett az új érsek. Tamás utódja Gerard volt, aki egészen 1008-ig viselte a yorki érseki címet. Anselmnek jó kapcsolata volt a pápai udvarral és ezáltal elérte, hogy 1102-ben, írásban ígéretet kap a Szentszék teljes támogatásáról. Ez azonban sohasem érkezett meg az érsekhez.³²

Anselm és Gerard között a vita nem tarthatott sokáig, hiszen a pápai támogatás miatt ez egyértelműnek látszott. Ugyanez mondható el II. Tamás esetében is azzal a különbséggel, hogy ő maga egy sokkal előkelőbb családból származott, midőn I. Tamás érsek unokaöccse volt. Beverley prépostja és királyi káptalan is volt.³³ Az egyházpolitikai versengés legközelebb majd Thursztán esetében üti majd fel megint a fejét.

Thurstán már 1114-ben már érsekké lett jelölve, de egészen 1119-ig nem lett felszentelve. Ellenfele William de Corbeil, pedig már, olyan eszközökhöz nyúlt, amelyek megcsorbították Canterbury presztízst és egyben a kúria számára is kellemetlenné tette a két érsekség közti

²⁹ Douglas, *English historical documents*: 632-633.

³⁰ Barlow, *English Church*: 32.

³¹ Fritz Prochnow: *Das Spolienrecht und die Testierfähigkeit der Geistlichen im Abendland bis zum 13. Jahrhundert*. Berlin: Ebering, 1919; Wolfgang Petke: "Spolienrecht und Regalienrecht im hohen Mittelalter und ihre rechtlichen Grundlagen." Sönke Lorenz – Ulrich Schmidt (Hrsg.): *Von Schwaben bis Jerusalem. Facetten staufischer Geschichte*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 15-36.

³² Barlow, *English Church*: 41-42.

³³ FEA [6]: 1-7.

vitát. Corbeil ugyanis hamisítványokat készíttetett Canterbury hiteleshelyében, melyet 1123-ban mikor Rómába, hogy bizonyítsa primátusát egyszerűen érvénytelennek nyilvánítottak. Ralph nem volt hajlandó felszentelni Thursztánt mindaddig, amíg nem kap írásban igazolást a primátusáról, de Thursztán nem volt hajlandó és szeretett volna a pápához fordulni az ügy érdekében. I. Henrik viszont nem hagyta, hogy Thursztán Rómába menjen.³⁴ A király ugyancsak közbelépett akkor is mikor Thursztán érsek végérvényesen is Yorkhoz akarta csatolni Glasgow püspökségét.³⁵

1119-ben végül sikeresen felszentelték Thursztánt érsekké, de ezt II. Callixtus tette egy zsinat folyamán és ez I. Henrikben ellenérzést váltott ki. Thursztán száműzve lett Angliából és csak erős pápai nyomásra és diplomáciával sikerült visszatérnie, így végleg elfoglalva a székét.³⁶ A nehézségek ellenére Thursztán haláláig York volt az, aki a vitában előnyt kovácsolt. A Szentszékekben Corbeil hamisítványai éles ellenérzést váltottak ki ezért a yorki érsek javára hoztak ítéletet. A vita egészen a 12. század végéig kihat ráadásul a későbbiekben már az érsekségek provinciális hatásköre lesz a kérdés. Canterbury, tehát igyekezett York társüspökségeire is kivetni a hálóját és kisebb ideig ezt sikerült is megtennie.

Nem mondhatjuk azt, hogy York egyházjogilag teljesen alá lett volna rendelve Canterburynek, hiszen a primátus kérdése igazából sosem dőlt el. Egyik érsek sem kapott írásban végzést a pápától, mely szerint igenis elismeri Canterbury egész Angliára kiterjesztett fensőbbiségét. Bár a II. Callixtus által kiadott *Caritatis bonum* kezdetű levél York Canterbury alóli egyházjogi függetlenségét (*exemptio*) rögzítette, Angliát pedig kiátkozással fenyegette abban az esetben, ha York függetlensége bármilyen módon is sérülne.³⁷ A vita ráadásul nagyban függött mind a pápai és a királyi segítségtől. A 12. század második felében már a pápa kezei közül is kicsúszott a kérdés és csak a király közbenjárása tudott rendet tenni. A vita sokszor csak rövid időre szólt és kisebb kérdésekben merült ki, I. István uralkodása idején szinte nem is beszélhetünk róla. Itt az ülésrenddel kapcsolatos viták merültek fel a reimsi delegáció körül, hiszen a zsinaton részt vett mind a két érsek.³⁸

II. Henrik uralkodása alatt volt a leghevesebb a vita. Ekkor volt egyházjogi szempontból York érseksége a csúcán, hiszen Theobald halála után egy egész éven át üresen maradt Canterbury széke. II. Henrik ezt nem a *ius spolium* jogán tette, hanem egyszerűen nem talált megfelelő

³⁴ C. Warren Hollister – Amanda Clark Frost (eds.): *Henry I*. New Haven, Conn: Yale University Press, 2001: 288–289

³⁵ Hugh the Chantor: "History of four archbishops of York." James Raine (ed.): *The historians of the church of York and its archbishops*. London: Longman (et al.), 1886: 167–168.

³⁶ Hollister, *Henry I*: 269–273

³⁷ Mary Cheney: "Some Observations on a Papal Privilege of 1120 for the Archbishops of York". *Journal of Ecclesiastical History* 31 (1980): 429–439.

³⁸ Frank Barlow: *Thomas Becket*. Bath: The Bath Press, 1986: 86..

jelöltet az érseki székbe. Roger de Pont L'Évêque volt ekkor York ura és az üresedést kihasználva pápai végzést is szerzett arról, hogy a Canterbury érsek egyháztartományára is kihatott a befolyása. Természetesen ez a jog Thomas Becket felszentelésekor semmissé vált.³⁹ A 11. és 12. században York státusza, tehát gyakran változott a nagy vitából eredendően, így nem lehet csak egységesen azt kijelenteni, hogy a 12. században York csak egy alárendelt szerepet játszott volna az angol egyház esetében. Igaz, ha összehasonlítjuk a két érsekséget, akkor szemmel láthatjuk az érdemi különbségeket. Canterbury azzal, hogy Walest teljes irányítás alá vonta, tizennyolc társüspökségre tett szert. Míg igaz, hogy a 12. század eleji egyházi adminisztratív reformok következtében York megkapta Carlisle üspökségét, addig Durhammal egyetemben mindössze kettő társüspökséget számolt. Hárommal, ha Glasgow üspökségét és, ha nagy tág értelemben nézzük, akkor is az összes skót üspökséggel is csak tizenegy társüspökséget számolt volna, és mint említettem York egyházfőse a skót székek felett folytonosan megkérdőjelezhető volt. York érseksége, tehát egyértelműen megállapíthatjuk, sokkal kisebb jelentőséggel bírt társánál.⁴⁰ York folytonosan ki volt téve a század során Canterbury támadásainak és csak akkor tudott elérni sikereket, ha a már felszentelt yorki érsek túlélte riválisát, így neki kellett az utódját felszentelni. Ezek az időszakok, azonban csak átmenetiek voltak. Ha ebből a logikából indulunk ki, akkor viszont megállapíthatjuk azt, hogy a másik oldalon sem beszélhetünk konkrét értelemben vett egyházfősegről. Canterbury befolyása csak addig tartott, míg a király vagy a pápa, aki közbenjárt, továbbá a két érsek, akikkel az előbbieket megállapodtak még életben voltak. Ha nem is egyenlő erőt képviselt a két érsekség megállapíthatom, hogy York ettől még komoly jelentőséggel bírt. A kortársak, úgy gondolták a vita oka is nem másban merült ki, mint abban, hogy York túl messze volt a királyi központtól, így muszáj volt azt valahogyan az ellenőrzése alá vonni, nehogy időközben önálló utat járjon.⁴¹ Ha esetleg erről volt szó, akkor már a 11. század végén is úgy tartották, hogy igenis komoly politikai támaszponttal bír a vizsgált érsekségünk. Valójában csak elméleteket szöhetünk arról, hogy miért is kezdett Lanfranc egy ilyen vállalkozásba, hiszen a kortársak nem tudhatták, mi járhat az ő vagy a király fejében. Ezzel a kérdéssel le is zárnám a dolgozatom első fejezetét, melyben igyekeztem egy részletes képet nyújtani a kutatásom színhelyéről. Azonban még fontosabb bemutatnom azokat az intézményeket, amelyek tisztviselői a kutatásaim alanyát adják, vagyis bemutatni a korabeli

³⁹ Warren, *Henry II*: 502-503.

⁴⁰ Barlow, *English Church*: 25-26.

⁴¹ Barlow, *English Church*: 40-41.

világi káptalan méltóságait, tisztviselőit és jellemezni a főesperességek feladatait és működését egyaránt.

Az angol egyházi középréteg vizsgálata

Társadalomtörténeti vonatkozás

A társadalomtörténeti kutatásom központi problematikája a meghódított angolszász népesség részvétele a 12. századi Angliában. John Le Patourel azt mondja híres művében a Normann Empire-ben, hogy az angolszász egyházi tisztviselők a hódítás után szinte teljesen ki lettek szorítva a szerepvállalásból és, hogy egyházi pályájukat illetően, ha meg is tarthatták hivatalukat, akkor is akadályoztatva lettek a feljebb jutásban.⁴² A prelátusi réteget illetően nem tűnik nagy megállapításnak, ha azt állítjuk ez így is volt. Azonban az új egyházkormányzati szervek megjelenésével, a főesperességgel és a fejlettebb székeskáptalanok megjelenésével magának az egyháznak is szüksége volt egy kellő számú egyházi tisztviselőkre, és ha ez igaz elképzelhető, hogy az egyházi hierarchia alsóbb rétegeiben, az én értelemben vett középréteg számára ez lehetséges is lehetett esetleg.

Ehhez meg kellett vizsgálnom a korabeli forrásokat és fel kellett használnom a Diana Greenway által létrehozott egyházi tisztviselők archontológiájának adatbázisát, és azt a tézisémmel megfelelően elemezni. A kérdés, melyet tehát fel kellett tennem a következő: mennyiben helytálló az a szakirodalmi megállapítás (pl. John Le Patourel), miszerint, északon, ahol a királyi hatalom, ha jelen is van, de sokkal kevésbé érzékelhető, mint a déli tartományokban, az egyházi társadalomban továbbra is markánsan tetten érhető az angolszász elem? Abban a Yorkshire-ben, ahol még a Hódítónak is négy évébe tellett, hogy pacifikálhassa.⁴³ A kérdés az, hogy itt is ugyanolyan sikert ért-e el Lanfranc tisztogatása, mint az a Canterburyhez közel eső egyházmegyékben történt?

Ezekre akartam választ adni a kutatásommal. Beszélnem kell azonban arról is, hogy ezeket a tisztviselőket, hogyan és milyen rendszerbe szedtem. Először is a pontosabb eredmény érdekében szükségesnek tartottam egy húszévenkénti felbontást eszközölni, vagyis kiszámolni, hogy a 12. század folyamán húszévente milyen változások állhattak be az angol egyházi középréteg társadalmába. Az érintett tisztviselőket ebbe a húszéves periódusba, a forrásokban való előfordulásuk alapján soroltam be őket. Vagyis, ha egy tisztviselő az 1120-

⁴² John Le Patourel: *The Norman Empire*. Oxford: Clarendon Press, 1976. 38.

⁴³ Williams, *Norman Conquest*: 27-34.

as években jelenik meg először, akkor őt értelemszerűen az 1120 és 1140 közötti időszakra helyeztem. Nehézséget jelentett az, hogy a yorki érsekség káptalanjából kibocsátott okleveles forrásoknak, valamilyen oknál fogva csak a töredéke tartalmaz pontos datálást. Így ezeknek a forrásoknak a kormeghatározásában, a forrásban szereplő egyházi tisztségek hivatali idejét veszik alapul. Vagyis, ha az oklevelet mondjuk Henry Murdac érsek bocsátotta ki, akkor az a forrás az érsekségének idejére tehető, azaz 1146 és 1153 között. A vizsgált tisztségviselőink hivatalviselésének ideje, ugyanezen a logikán alapult. Vagyis, ha egy kanonok egy, olyan forrásban fordult elő, amelynek a keletkezése feltehetőleg 1050 és 1053-ra tehető, akkor az említett kanonokot az 1040 és 1060 közötti húszéves periódusba soroltam be. Így összességében 1100 és 1120 között, 17; 1120 és 1140 között, 25; 1140 és 1160 között, 35; 1160 és 1180 között, 24; 1180 és 1200 között, 18 egyházi tisztségviselőt jegyeztem fel. Így összesen a 12. század folyamán mindösszesen 119 névvel rendelkezünk. A névtant illetően, számos probléma merült fel. Egyik ilyen problémát azon tisztségviselők nevei jelentették, melyek keresztnévei bibliai eredetű neveket – Tamás, Pál, János, Bertalan – családnevüket, vagy inkább ragadvány nevüket pedig nem ismerjük. Így az ismert etnikumokon túl létrehoztam egy, úgynevezett egyéb csoportot, akik származása a nevük alapján az előbb említett okokból nem lehetséges. Ebbe az egyéb kategóriába tartozhatnak értelemszerűen angolszászok, normannok, Anglia skandináv lakói, de akár vegyes házasságokból is származhatnak személyek.

A mellékelt ábrákon látható, hogy az egyházi középréteg társadalmában, ha szórványosan is, de előfordultak angolszászok. Összesen hét olyan név fordul elő, amely bizonyosan angolszász eredetű, amely szám az összes névnek nem egész 6%-át adja. Azonban ha megnézzük a húsz éves periódusokat, akkor láthatunk egy igen érdekes jelenséget. Ez pedig nem más, mint az 1120 és 1140 közötti periódus, mely során négy angolszász tisztségviselőt jegyezhetünk fel, míg az 1100-1120 között, csupán egyet, az 1160 és 1180 közötti időszakban is egyet és az 1180 és 1200 közötti periódusban egyet sem. Feltételezzük, hogy az 1120 és 1140 közötti időszakban. Ha a politikatörténeti szempontot vesszük, akkor egy lehetséges magyarázattal szolgálhatunk. Ez az időszak nem más, mint az angol polgárháború időszaka, ahol maga Blois-i István is csak jelentős támogatással tudta megszerezni és megtartani a hatalmat.⁴⁴ Vagyis egy, olyan periódusról beszélünk, amely turbulens és számos beláthatatlan tényező volt jelen. Blois-i Istvánnak nem volt akkora irányítása az egyház felett, mint elődeinek, így az egyház felett is meggyengült a király befolyása.⁴⁵ Igaz, a világi egyház

⁴⁴ Jim Bradbury: *Stephen and Matilda: the Civil War of 1139–53*. Stroud, UK: The History Press, 2009.

⁴⁵ Barlow, *English Church*: 168; Edmund King: *King Stephen*. New Haven: Yale University Press, 2010. 317.

feletti gyenge pozíciói a ciszterciek Angliába hozatalával és a helyzetük megszilárdításával kívánta ellensúlyozni.⁴⁶ Míg a 11. század végén a normann uralkodók egyszerűen befolyásolni tudták az egyház adminisztráció vezetősége által a meghódított tisztviselők leváltását, addig ez a háborús állapotokban, a királyi ellenőrzés szétesésében ez nem volt már lehetséges. Az ilyen eshetőségekben előfordulhatott, hogy az angolszászoknak nagyobb lehetőségük volt megszerezni bizonyos hivatalt, akár világit, akár egyházit. Egyet kellett tenniük el kellett köteleződniük, valamelyik oldal mellett és, így azok kegyeit élvezni. Úgy vélem kialakult egy, olyan politikai vákuum, amelynek betöltésében az angolszász vagyonos társadalmának lehetett szerepe.

Másik, ilyen tényező maga York elhelyezkedése. Míg Canterbury esetében István még fenn is tudta tartani egyházfőségének tényét, ez itt már sokkal nehezebb volt, a yorki érsekség területe ugyanis a királyi központtól távolabbra feküdt. Az én elméletem szerint Yorkban kialakult egy olyan mikro társadalmi közeg, amely a sziget déli és központi részéhez tartozó egyház megyéiben nem. Vagyis egy elszigetelődési folyamat figyelhető meg, amely feltehetőleg lehetővé tette azt, hogy az angolszász társadalom, ha csak kevés esetben is, és csak bizonyos időközönként, érvényesíteni tudja a politikai életben való szereplés jogát. A yorki érsekség egy speciális társadalmi teret jelentett az én feltevésém szerint. A politikai életben való szerepvállalásra a legjellegzetesebb és legjelentősebb példánk nem más, mint Aethelwold, vagy egyes forrásokban csak, mint Adelulf, aki az egyházi karrierjét mint perjel kezdte Nostellben.⁴⁷ A perjel ezen kívül még prebendával is rendelkezett, melyet be is tudunk azonosítani (Bramham). 1070 és 1140 között csakis egy angolszász tisztviselő vitte el a püspöki rangig és ez Adelulf volt, aki az 1133-ban megalakuló Carlisle püspökség feje lett.⁴⁸

Másik, ilyen tényezőként tudhatjuk be azt a tényt, hogy immár I. Henrik idejére a veszélyesnek tartott angolszász egyházi tisztviselőket már teljesen kicserélték. II. Vilmos uralkodásának végére az angol egyház helyére az angol-normann egyház lépett és ez ettől fogva fölöslegessé tette az őslakosok további kivonását a hivatalokból. Vagyis lehetséges, hogy az 1120 és 1140 közötti időszakra a régi rend helyére egy új rend ültetett, egy olyan rend, mely esetleg már erős normann és francia befolyás alatt állt annyira, hogy az már ne jelentsen veszélyt. Ráadásul igaz, hogy helyi szinten a káptalani testület rendelkezett széleskörű jogosítvánnyal gyakorlatilag az, hogy egy-két őslakos is bekerült, a kanonokok

⁴⁶ Barlow, *English Church*: 164.

⁴⁷ EYC I. n. 28; EEA V. n. 97; EYC III. nos. 1473-1474.

⁴⁸ Henry R. T. Summerson: Old and new bishoprics: Durham and Carlisle. In: David W. Rollason – Margaret M. Harvey – Michael C. Prestwich (eds.): *Anglo-Norman Durham 1093-1193*. Woodbridge: Boydell Press, 1994. 369-380.

közé nem bír nagy jelentőséggel. A négy személy közül csak Adelulfról tudjuk biztosan, hogy monasztikus káptalanban végezte a munkáját, a másik háromról sajnos ezt nem tudjuk megállapítani, pedig érdemes lenne megvizsgálni abból a szempontból, hogy az angolszász tisztviselők esélye a káptalanba való bejutásra, lekorlátozódott-e a monasztikus társadalomra, avagy sem. Mindenesetre azt feltétlen meg tudjuk állapítani, hogy a vizsgált hét személy közül senki sem jutott el a káptalani négy méltóság rangjára, (dékán, kincstárnok, éneklőkanonok, kancellár vagy iskolamester) továbbá a főesperesség intézményébe sem. Vagyis, ha feltétlen beszélhetünk az 1120-as években angolszász jelenlétről az csakis a kanonoki tisztségre volt korlátozva. A káptalanba való bejutás, pedig a püspök, dékán, vagy a testület kinevezésétől függött, vagyis sokkal személyesebb alapú volt, mint egy püspöki választás, ahol mind a király és az egyházi prelátus komoly beleszólással bírt. Így, ha az adott kanonokunk a két személynek, a püspöknek vagy dékánnak kegyeltje volt, abban az esetben a származása sokkal kisebb tényezőt játszott megválasztásában. Meg kell említenem, hogy az 1100 és 1120-as húszéves periódusunkban, viszont mindössze csak egy, olyan tisztviselő névvel találkozunk, ami megint csak azt jelentheti számunkra, hogy I. Henrik uralkodási ideje alatt a meghódított lakosság még mindig ki volt szorítva a hivatalviselés jogából, vagy Hastingstól számított negyven év még nem volt elegendő, ahhoz, hogy a normannok megbízzanak korábbi ellenségeikben. Az 1120 és 1140 közötti periódusban, az összes forrásokban előforduló tisztviselőknek a 15%-át adják angolszász tisztviselők.⁴⁹ Ez az arány semmiféleképpen nem hanyagolható el. De mi történt a későbbi periódusok során?

Az 1120 és 1140 utáni maradék három húszéves periódusunk során az angolszász tisztviselők száma mindössze kettő. Ráadásul az 1180 és 1200 közötti periódus folyamán már nem is fordul elő, ilyen név, ugyanúgy, amely előtte egyik húszéves periódus során sem fordul elő. 1140 és 1160 között az angolszász tisztviselők aránya a yorki érsekség területén 3%-át teszi ki, míg 1160 és 1180 ez 4% igaz mindkettő periódus esetében csak egy-egy tisztviselővel találkozunk.⁵⁰ Ez tehát egy hirtelen csökkenő tendenciát mutat, mely egészen a század végéig kitart, majd az utolsó húszéves periódusunk során teljesen meg is szűnik. Ebből az eredményből két dologra következtethetünk. Az egyik, ilyen tényező az a II. Henrik hatalomra jutásával lehet kapcsolatos. A Plantegenet-dinasztia eljövételével az angol királyi hatalom ismét megerősödött és a polgárháborús turbulens időszaknak, mivel vége lett a már korábban említett tényezők megszűntek.⁵¹ Még a második fejezetben említést tettem arra,

⁴⁹ Lásd az 5. számú ábrát.

⁵⁰ Lásd a 6. és 7. számú ábrákat.

⁵¹ Bradbury, *Stephen and Mathilda*: 189–190.

hogy II. Henrik igyekezett visszaszerezni elvi értelemben vett királyi egyházfőiséget, azonban nem ért el benne teljes sikert.⁵² Valóban, ellentétben elődjével II. Henrik már nem volt *rex et sacerdos*, mint nagyapja, vagy bizonyos mértékig az apja, mégis sokkal inkább volt befolyással az egyházi életre, mint az a Blois-i István, aki legitimációs jogát is csak az egyháznak köszönhette.

A másik, ilyen lehetőség, mely magyarázattal szolgálhat nekünk a hirtelen csökkenésben az a természetes asszimiláció folyamata. Az 1140 és 1160 közötti időszakra elképzelhetőnek lehet tartani, hogy az angolszász lakosság, még ha nem is teljes társadalmi szinten, de igyekezett betagozódni a normann, francia elitbe és ez egyben magával vonja azt is, hogy a 12. század közepére feltehetőleg megnöttek a vegyes házasságok száma is. Persze a mi vizsgált társadalmi rétegünk az egyházi középréteg, így a megállapításomat nem lehet az egész egyházi társadalomra nézve érvényesnek tekinteni, csupán a papság egy részére. Azonban ez magyarázattal szolgálhatna arra is, hogy miért stagnált az angolszász részvétel a század második felében és miért szűnt meg teljesen a század végére. Igaz, ahhoz, hogy pontos kutatási eredményt kaphassunk, meg kellene vizsgálni az angolszász képviselő arányát a 13. században is és, így talán egy pontosabb képet lehetne kapni arról, hogy milyen folyamatok játszódhattak le York egyházmegyéjében. Másik ilyen tényező pedig egyszerűen az, hogy a vizsgálatom csak a yorki érsekség területére korlátozódik, így ez persze lehetetlenné teszi azt, hogy egy az egész királyságra kiterjedő asszimilációs folyamatról beszélhetünk.. A 12. századi angol egyházi középréteg persze ettől még egy heterogén társadalom volt, amelyben a normann, francia származásúak folytonosan abszolút többségben voltak. Külön említést kell tennem az egyéb kategória jelentőségéről. Az egyéb csoport tagjai nagyon nagy valószínűséggel normann, francia származásúak lehettek. Persze e nevekről nem tudjuk azt se megállapítani, hogy biztosan francia származásúak. Előfordult a század folyamán egy bizonyos számú skandináv népességről is, mely még a *Danelaw* hagyományból maradhatott vissza, de csak egy személynév és az is az említett turbulens időszakban az 1120 és 1140 közötti periódusban.

Mindenesetre az biztos számunkra, hogy a 12. század folyamán, a yorki érsekség területén igenis beszélhetünk egy sajátos folyamatról és levonhatjuk a következtetést miszerint, minél északabbra megyünk annál nagyobb valószínűséggel beszélhetünk jobb karrieri lehetőségről az őslakosság klérusán belül. Ezzel a gondolattal zárnám le az angol egyházi középréteg társadalomtörténeti vizsgálatát. A következő részfejezetben pedig

⁵² James W. Alexander: The Becket Controversy in Recent Historiography. *The Journal of British Studies* 9 (1970): 1–26.

igyekszek a prebendák rekonstruálásával egy gazdaságtörténeti vonatkozásban részletezni az említett réteget.

Gazdaságtörténeti szempont

Miután megválasztuk az általam feltett kérdéseket a 12. századi angol egyházi középrétegével kapcsolatban, hozzá kell látnunk az erre a rétegre vonatkozó gazdaságtörténeti szempontok vizsgálatához. Azonban volt számomra egy nagy kérdés. És pedig, hogy hogyan ismerhető és mérhető az angol egyházi középréteg gazdasága és vagyona? Fontos kérdés továbbá, hogy milyen szempontok szerint lehet megvizsgálni a prebendákat?

Először is, mint a társadalomtörténeti résznél itt is megvizsgáltam azt, hogy az egyes prebendákhoz milyen nemzetiségű tisztviselő volt rendelhető. Ezt ugyancsak, mint a társadalomtörténeti résznél egy-egy húszéves periódus keretében vettem nagyító alá, így összesen ismét öt periódusban. Ugyanígy vizsgáltam meg azt, hogy a prebendák, melyek a vizsgálat magját képezik, milyen arányban oszlottak meg az angol egyházi középréteg tisztviselői között. Ennek azért láttam fontosságát, mert, így megérthetjük azt, hogy az angol egyházi középrétegen belül, mely réteg rendelkezett a legnagyobb vagyonnal egyúttal.

Sajnálatosan a kutatásom során számos probléma felmerült. Az egyik, ilyen probléma az, hogy a források nem említenek meg minden birtokátruházást a korszakunkban, így a prebendák tulajdonjogviszonyának folyamatos követése lehetetlen. Greenway így megkülönböztetett olyan egyházi tisztviselőket, akikhez rendelhető prebenda és olyanokat, akikhez nem.⁵³ Persze ezeknek a személyeknek a száma csupán csak a töredéke az összes vizsgált személyneveinknek. Így a kutatás első nagy korlátja az, hogy nem tudunk egy teljesen tiszta képet is szolgáltatni a birtokviszonyokról, hiszen csak azokat a prebendákat tudom vizsgálni, melyek időben és tulajdonban biztosan beazonosíthatóak. Másik, ilyen tényezőt szolgálja az, amit már a második fejezetben is megemlítettem. Itt arról van szó, hogy a főesperesség nem feltétlen a prebendák bevételeiből, hanem a vizitációkat követő bírságokból gazdagodtak meg. Minél több vétkest találtak, annál nagyobb vagyonra tehettek szert.⁵⁴

A felmerülő problémák ellenére, úgy gondolom, hogy vannak bizonyos következtetések, amelyeket le tudunk vonni a vizsgálatunk eredményéből. Egyik, ilyen tényező, hogy a prebendák eloszlásában is nagy szerepet vállaltak az angolszászok. 1100 és

⁵³ Lásd a FEA: *List of unidentified prebends*

⁵⁴ Holzhelm, *English Law*: 137.

1120 közötti időszakban ez 15%-ot jelent. Ez viszonylag közel állhat a reális értékhez.⁵⁵ Azonban az 1120 és 1140 közötti periódusunk eredménye mutatja leginkább azt, hogy a vizsgálatomnak komoly akadályai vannak. Erre a periódusra ugyanis az arány 75%-ra jön ki. Vagyis ebben a húsz évben csupán négy személyt ismerttetnek belünk a források, akik rendelkeznek prebendákkal.⁵⁶ Ebből a négy személyből értelemszerűen három angolszász és csupán egy normann eredetű. Ez természetesen irreális és, így nem rekonstruálható a teljes gazdasági mutatóra. A továbbiakban, viszont az eredmények követik a már társadalomtörténeti résznél ismertetett arányokat. Így 1140 és 1160 között már csak 5%-os az angolszászok aránya a prebendák birtoklásában 1160 és 1180 között és 1180 és 1200 között már nem is találkozunk velük.

1100 és 1180 között számos prebendához tudunk rendelni tulajdonosokat. 1100 és 1120 közötti periódusban Fentonhoz (W. R), Fridaythorpe-hoz (E. R),⁵⁷ Holmehoz (E. R),⁵⁸ Weightonhoz (E. R) egy-egy személy.⁵⁹ 1120 és 1140 között Bramhamhoz (W. R), Apesthorpe-hoz (W. R), Givendalehez (E. R), Hustwaite-hez (N. R) egy-egy személy.⁶⁰ 1140 és 1160 közötti időszakban: Bramham (W. R),⁶¹ Bugthorpe (E. R),⁶² Salton (N. R),⁶³ South Cave (E. R),⁶⁴ South Newbaldhoz (E. R),⁶⁵ Stillingtonhoz (N. R.)⁶⁶ és Strensallhoz (W. R)⁶⁷ egy-egy személy, míg Langtoft-hoz (E. R) kettő személynév.⁶⁸ 1160 és 1180 között azonosítható prebendárium van Ampleforth-ban (N. R.),⁶⁹ Fentonban (W. R),⁷⁰ Saltonban (N. R.),⁷¹ és Uleskelf-ben (W. R).⁷²

⁵⁵ A prebendákhoz tartozó személyekről lásd: FEA 59-62 (Bramham), 62-65 (Bugthorpe), 84-86 (Langtoft), 95-97 (Salton), 65-66 (South Cave), 91-92 (South Newbald), 98-101 (Strensall).

⁵⁶ Az angolszász Adelulf kanonok (Bramham, 1120-1153/54; vö. Regesta II nos. 1319-20), a normann Thursztán, Beverley prépostja (Apesthorpe, 1120-1142 után; vö. EEA V. no. 3, 74), Richer kanonok (Givendale, 1125-1133, vö. EEA V. n. 74) és Thomas, a Sottawain-klánból (Hustwaite prebendárium a North Riding-ban, 1137-1143, vö. EYC II. n. 1012)

⁵⁷ Fentonnál és Fridaythorpe-nál egyaránt a normann Durand főesperes (1093 körül – 1110 körül, vö. EEA V. n. 8).

⁵⁸ Richard de Maton, Beverley kanonokja (1180 után, vö. EEA V. app. 1, no. 3).

⁵⁹ William FitzHerbert, York kincstárnoka és későbbi érseke (1109-1141, vö. EYC I. n. 46, EEA V. n. 2).

⁶⁰ Az 1120 és 1140 közötti időszakhoz lásd: FEA 54-56 (Apesthorpe), 76-77 (Givendale), 81-82 (Hustwaite).

⁶¹ Savard, Nostell kanonokja (1140 körül – 1153/54, vö. EYC I. n. 28; EEA V. n. 97); Ansketil de Nostell perjel (1156, vö. EYC II. n. 1093); Geoffrey perjel (1157 – 1170-es évek eleje, vö. EYC II. n. 1093)

⁶² Robert Butevilain, York főesperese, majd érseki dékán (1153 – 1157/68, 1186, vö. EEA V. nos. 110, 118).

⁶³ Richard dékán és a yorki Szent Péter-székesegyház káplánja (1142 – 1160-as évek vége, vö. Hexhami János, 311).

⁶⁴ János kanonok (1150-es évek vége, vö. EEA XX. n. 91).

⁶⁵ Arnulf de Sottewain kanonok (1154, vö. EEA XX. n. 134).

⁶⁶ Tamás, Paulinus fia, kanonok (1142 – 1154, vö. EYC II. n. 1201).

⁶⁷ Nicholas de Trailli kanonok (1140-es évek eleje – 1150-es évek eleje, vö. EYC II. n. 1012).

⁶⁸ Simon de Sigillo kanonok (1143 – 1153, vö. EYC I. n. 450); János, Letold fia, kanonok, valamint Cleveland és Nottingham főesperese (1150 – 1157, vö. EYC II. n. 1059).

⁶⁹ Alan *magister*, kanonok (1160-as évek, vö. EEA XX. n. 131).

⁷⁰ Robert, Beverley prépostja (1170-es évek vége, vö. EYC I. n. 280).

⁷¹ János kanonok (1162 – 1174, vö. EYC I. n. 154).

A fent említett prebendák mind York területétől számított húsz kilométeres távolságon belül találhatóak és mai napig is ugyanezeket a neveket viselik a többségük. Az angolszászok tehát rendelkeztek valamelyest az érsekség területéhez tartozó prebendákkal, így megállapíthatjuk, hogy bizonyos mértékben gazdasági szempontból is részt vettek az érsekség életében. Persze fontos lenne ezeknek a prebendáknak a fontosságát, jelentőségét is megállapítani. Ez viszont nem egyszerű feladat, hiszen ezeknek a földterületeknek az éves bevételéről csak egy 1291-es összeírás tanúskodik, melyből sajnos nem lehet visszamenő következtetéseket levonni. Ennek oka, hogy ezek a prebendák gyorsan fejlődtek az évek alatt, értékük pedig folyamatosan változott.

Az egyházi középréteg erősen függött gazdaságilag az egyházfőtől, vagyis a püspököktől vagy érsekektől, hiszen ezek rendelkeztek saját kezelésű birtokokkal is. Ebben a főesperességnek nagyobb előnye volt a káptalani társadalommal szemben, hiszen ezek az emberek a legtöbb esetben gazdag földbirtokosok voltak, vagyis rendelkeztek saját kezelésű földdel. York érsekének az egyházmegye egész területén rendelkezett saját kezelésű földekkel, melyek adományozásával ki tudott építeni egy hozzá hű elit gárdát.

A vizsgálatom másik fontos kérdése az egyes tisztviselők százalékos aránya az egyes prebendák esetében. Az 1100 és 1120 közötti időszakot tekintve összesen hat beazonosítható prebendáról beszélünk. Ebből kettő perjelet, egy kincstárnokot, egy kanonokot és két főesperest jegyezhetünk fel. 1120 és 1140 között a prebendák megoszlása a tisztviselők között: 20%-a prépost, 20%-a kamarás, 20%-a perjel és 40%-a kincstárnok. 1140 és 1160 közötti periódus során a prebendák 8%-a káptalanok (*capitulatus*), 8%-a királyi kancellárok, 46%-a kanonokok, 15%-a a főesperesek, 23 %-a a perjelek kezében oszlott el. 1160 és 1180 között a prebendák 17%-a a magisterek, 17%-a énekes kanonokok, 34%-a kanonokok és 17%-a a prépostok és 17%-a a főesperesség birtokában volt. Mint láthatjuk, a tisztviselők esetében nem tudunk levonni pontos következtetéseket a húszéves periódusos felosztással, ezért, úgy gondoltam érdemesebb a század első és második felére osztani a mérést. Ezt mutatja be a mellékelt 10. és 11. számú ábra.

Ennek megfelelően a század első felében a beazonosítható prebendák 6%-a a királyi kancellárok, 6%-a a káptalanok, 6%-a a kamarások, 6%-a a prépostok, 34%-a a kanonokok, 6%-a a kincstárnokok, 24%-a a perjelek, 12%-a a főesperesség birtokában volt. A század második felére nézve a prebendák 6%-a a magisterek, 6%-a az éneklőkanonokok, 6%-a a prépostok, 6%-a a perjelek, 35%-a a főesperesek, 41%-a a kanonokok között oszlott meg.

⁷² Reginald Arundel *magister*, kanonok (1161 – 1170-es évek eleje, vö. EYC I. n. 160).

Ezekből az eredményekből, viszont lehet felállítani téziseket. Fontos megállapítanunk azt, hogy míg a század első felében több tisztség között oszlott meg a prebendák száma, addig ez a század második felére már sokkal kevesebb tisztség kezében. Ez arra utal, hogy a század közepétől, vagy már valamivel hamarabb megindulhatott egy birtokkoncentrációs folyamat az egyházi középréteg egyes tisztviselői között. Másik fontos tényező, pedig a főesperesség jelentőségének megnövekedése a század folyamán. Ha a két tényezőt összevetjük, megfigyelhetjük, hogy itt valószínűleg a főespereseknek egy olyan célkitűzéséről beszélünk, amely a püspökségtől való függetlenedési folyamatára utalhat. Már a 11. század végén és a 12. század elején is megfigyelhetjük, hogy a püspök és a főesperesek kapcsolata sokkal lazább, mint az a Normandiai Hercegség területén.⁷³

Ettől függetlenül elmondhatjuk, hogy az egyházi középréteg gazdaságilag akkor is ki volt szolgáltatva az egyházi prelátusnak és ezt nem feltétlen csak gazdasági vonatkozásban értve de egyben jogi szempontból is. Igaz, hogy magyar vonatkozásban értve, de Mályusz Elemér is azt mondta, hogy a középréteg keresi a prelátus pártfogását.⁷⁴ Talán pont ez az a szempont, ami miatt azt állíthatjuk, hogy Angliában is kialakult egy egyházi hierarchiában a középső réteg szintjén szereplő társadalmi réteg. Persze nem egy egyszerű feladat jellemezni egy, olyan társadalmi réteg gazdasági viszonyait, melynek csak egy kicsim részéhez van meg a kellő forrásunk. Feltehetőleg a főesperesség és a négy méltóság a *decanus*, *thesaurarius*, *praecantor*, *magister*, vagy *cancellarius* rendelkezett a legnagyobb vagyonnal ezek közül is, mint korábban említettem a kincstárnok, hiszen ő egyben esperes is volt, hiszen ezen tisztségeknek egyben segítőik is voltak, akiknek fizetéssel tartoztak.⁷⁵

Mindazonáltal tudunk 1100 és 1180 között legalább 29, olyan személyről, akik rendelkeztek prebendákkal, vagyis saját kezelésű birtokokkal és ez csak azoknak a személyeknek listája, akiknek a birtoka okleveles forrásokban is fennmaradt. Magam részéről úgy vélem, hogy az egyházi apparátus kibővülésével maguk a prebendáriumok száma is folyamatosan nőtt. A normann reformot követően az angol egyházi társadalom kiszélesedett és az adminisztráció folyamatos fejlődésével egyre több tisztviselőre volt szükség a számtalan feladat ellátásához. Így persze nőtt azoknak a száma is, akik saját kezelésű birtokkal

⁷³ Barlow, *English Church*: 104.

⁷⁴ Mályusz, *Egyházi társadalom*: 57.

⁷⁵ A helyettesekről lásd Edwards, *Secular Cathedrals*: 148-155; a *subdiaconus*ról lásd uő. 169-173; a *succentrus*ról, vagyis az éneklőkanonok helyetteséről: 169-173; az alkancellárról: 210-214 és az alkincstárnokról: 223-228. oldal

rendelkeztek, mint honorárium gyanánt a munkájukért. Igaz ezeknek a prebendáknak a többsége már az 1086-os összeírás során is léteztek.⁷⁶

A következő fejezetben azt szeretném bemutatni, hogy az általunk vizsgált egyházi réteg, milyen politikai célkitűzéseket helyezett maga elé a 12. század folyamán, vagyis azt, hogy a különböző tisztviselők milyen politikai befolyással és irányítással rendelkeztek, továbbá, hogy milyen egyéb hatalmi tényezők játszottak szerepet a középréteg életében milyen külső hatások befolyásolták, azok működését és tevékenységét.

Politikatörténeti szempont

A politikatörténeti szempont során számos, olyan jelenséggel találkozunk, melyek nem példa nélküliek a középkor folyamán. A második fejezetben már említettem, hogy a kánonjog fejlődésével létrejött egy egységes kódex az egyház számára.⁷⁷ Egy, ilyen kódex létrejöttével egyúttal létrejön egy, az egyházi társadalom által elfogadott és betartott elvi rendszer is, amely alól, mint említettem semmilyen tisztviselőnek sem szabad kibújni alóla. De a kérdésünk az, hogy a 12. században York érsekségében mennyire is voltak ezek a törvénykezések mérvadóak, vagyis, hogy azokat az egyházi középréteg szintjén betartották-e vagy sem? Ezek a törvénykezések a szimónia tilalmát és persze a cölibátust foglalják magukba.

A yorki érsekség területén mind a két egyházi rendelkezést folyamatosan megsértették a 12. században.⁷⁸ Több, olyan családról is tudunk, ahol az egyes egyházi tisztségek szinte dinasztikus alapon teljesen örökletessé váltak. Ilyen például az Arundel család,⁷⁹ ahol feltehetőleg apa és fia: Osbert és Reginald, Arundel is az egyházi középréteget képviselték. Reginald Arundel a század végén volt éneklőkanonok, míg az apja Osbert Beverlay kanonokja volt.⁸⁰

⁷⁶ Lásd pl. FEA 77 (Grindale).

⁷⁷ Szuromi Szabolcs Anzelm: *Medieval canon law: sources and theory*. Budapest: Szent István Társulat, 2009; Wilfried Hartmann – Kenneth Pennington: *The history of medieval canon law in the classical period, 1140 - 1234: from Gratian to the decretals of Pope Gregory IX*. Washington D. C.: Catholic University of America Press, 2008.

⁷⁸ A cölibátusról és annak megszegéséről általánosan lásd: Marie A. Kelleher: Clerical Celibacy and Concubinage. In: Margaret C. Schaus (ed.): *Women and gender in medieval Europe: an encyclopedia*. New York: Routledge, 2006. 117-119; Michael Frassetto (ed.): *Medieval Purity and Piety. Essays on Medieval Clerical Celibacy and Religious Reform* (Garland medieval casebooks 19). New York: Garland, 1998.

⁷⁹ Ennek a neves normann eredetű dinasztíán lett egy kései leszármazottja a 15. század nagy államférfije, Thomas Arundel is, vö. Margaret Ashton: *Thomas Arundel: a study of church life in the reign of Richard II*. Oxford: Clarendon Press, 1967; John W. Dahmus: *Thomas Arundel, archbishop of Canterbury, 1396-1414: churchman and statesman*. (PhD értekezés) New York: Cornell University, 1970.

⁸⁰ Lásd: FEA 13-17. (énekes kanonokok).

A Sottawain, vagy egyes forrásokban a Sottavagina (Sotawain⁹, Sottewain) család már nehezebben illeszthető bele, ahol, noha jóval több személyt kell számolnunk, nem igazán tudjuk a családi kapcsolatokat rekonstruálni. Az első közülük Hugh de Sottawain, akit egyes történészek Hugh the Chanternek tartanak, hiszen ez a személy a század elején volt éneklőkanonok és 1137 után feltehetőleg egyben Cleveland főespere is volt.⁸¹ Vagyis itt például megfigyelhetjük a hivatalhalmozás jelenségét.⁸² Az énekes kanonok a négy méltóság közül az egyik, míg a főesperesi hivatal alapból tekintélyes földdel jár, tehát Hugh személyében egy igen vagyonos embert ismerhetünk meg. Rokona (talán fia?) Arnulf de Sottawain, aki ugyancsak komoly karriert futott be, hiszen egészen Richmond főesperességéig vitte.⁸³ Arnulf ráadásul egy azon személyek közül, akikről feltétlenül meg tudjuk állapítani, hogy prebendával bírtak.⁸⁴ Testvére Thomas de Sottawain, aki Husthwaite prebendása volt, kanonok a század közepén.⁸⁵ A családnak egyébként még több tagja is komoly papi pályát írt le, de ők már a vizsgált korszakunkon kívül esnek. Mindenesetre a fenti példák egyértelműen bizonyítják számunkra, hogy a 12. században mind a kanonoki és a főesperesi réteg legtekintélyesebb tagjai körében virágzott a nepotizmus a cölibátus rendszeres megsértése mellett.

Az egyházi középréteg igyekezett a megszerzett földbirtokot és vagyont továbbörökíteni és ezt nem tehette meg másként csak, ha a cölibátust figyelmen kívül hagyja. De például a Sottewain család esetében ez nem is feltétlenül csak egyszerűen a meglévő ingóságban merült ki, hanem feltehetőleg a család igyekezett új földbirtokokat új prebendáriumokat is hozzácsatolni a már meglévőkhöz. Joggal feltételezhetjük, hogy az egyházi középréteg egyes képviselőinek is sajátos ambíciói voltak, olykor az érsektől, vagy püspöktől függetlenül működtek.

Számos olyan tisztviselőt tudunk említeni, akiknek valamilyen kapcsolatuk volt magas egyházi tisztviselőkhöz, vagy számos esetben egyenesen a királyhoz is. Így például Ralph d'Aunay, York főspere is, akit a források valamivel 1171 előtt említenek és egészen az 1190-es évekig említik.⁸⁶ Ő Roger of Pont L'Eveque érsek unokaöccse volt. Bátyja Robert d'Aunay, ugyancsak az érsek unokaöccse volt, és ő is komoly rangig jutott egészen Beverley

⁸¹ Antonia Gransden: *Historical Writing in England c. 550 to 1307*. London: Routledge & Kegan Paul, 1974. 123.

⁸² FEA 36-40 (Cleveland főesperesei); EEA V. nos. 57, 74; EYC II. n. 783.

⁸³ YMF I. n. 39; EEA XX. n. 134.

⁸⁴ FEA 91-92 (South Newbald).

⁸⁵ FEA 81-82 (Husthwaite); EYC II. n. 1012.

⁸⁶ EYC IX. n. 131; EEA XX. n. 129; EYC I. n. 280; EEA XX. n. 52; EYC III. n. 1565; = EEA XX. n. 127; EYC VIII. n. 127

prépostjáig.⁸⁷ Vagy ilyen konkrét példa Osbert de Bayeux esete is, aki Thursztán unokaöccse volt és William FitzHerbert legnagyobb ellenfele, illetve Henry Murdac érsek támogatója.⁸⁸ Az érsek halála után Osbert igyekezett biztosítani maga számára az érseki széket, de végül kudarcot vallott ebben. Henry Murdac későbbi érsek nagy segítője és mikor meghalt és FitzHerbert visszatért az érseki székbe igyekezett ismét leváltatni őt. Papi pályája csúfos véget ért. 1154-ben, mikor FitzHerbert érsek meghalt mérgezésben, őt vádolták meg elsőként, és ennek köszönhetően elvesztette minden korábbi titulását.⁸⁹

Az egyházi vezetés is úgy tartotta, hogy ezekbe a tisztségekbe, olyan személyeket emeljenek be, akik a közvetlen bizalmasaik, vagyis kialakulhatott egy feudális értelemben vett hierarchia is a két réteg között. Volt a hűbérúr az egyházfő és volt annak pártfogója és segítője a vazallus alárendeltje. Az egyházi középréteg hivatalainak befolyásolása fontos tényezőt jelenthetett. Ezzel meg is válaszoljuk azt a kérdést, hogy vajon milyen politikai tényezőt képviseltek az általunk vizsgált középréteghez tartozó klerikusok. A főesperesi intézmény mindenféleképpen komoly erőt képviselt, hiszen, mint azt a második fejezetben is jellemeztem, ez a hivatal kevésbé volt ellenőrzés alatt tartva a püspökség által, ráadásul komoly és széles jogosítvánnyal is bírt.

Nem kevésbé volt fontos a Yorkban a kincstárnoki pozíció sem, hiszen az ugyancsak egyben East Riding főesperességét jelentette. Hugh de Puiset (kincstárnok 1143/44-1154-ig) Blois-i István királynak volt az unokaöccse.⁹⁰ Vagyis maga a király is igyekezett ezeket a pozíciókat minél hamarabb biztosítani. Yorkban, így egy több érdekképviselő és politikai célkitűzések színterévé vált a 12. század folyamán, melyet legjobban a század közepén fellépő politikai harcok jellemeznek.⁹¹

István király 1143-ban William FitzHerbertet jelölte ki, aki ugyancsak rokonságban volt a királlyal. Ekkor indult el a politikai harc a hatalomért. A pápaság és a ciszterciek azt állították, hogy a király nem emelhet be egy családtagját sem, míg a káptalani testület kitartott mellette, hiszen korábban már megismerhették, mint York kincstárnoka. A két tábor harca, addig fajult, hogy FitzHerbert kénytelen volt lemondani a tisztségről és helyére 1147-ben Henry Murdac lépett, aki maga is ciszterci volt.⁹² Sem a király, sem pedig a yorki székeskáptalan azonban

⁸⁷ FEA 31-36 (York főesperesei); EYC V. n. 330

⁸⁸ EEA V. n. 43-44, 108; EYC III. nos. 1504, 1669, 1670; EEA XX no. 72; EYC II. n. 880; EEA XX. n. 105; EYC I. n. 158, III. n. 1825; EEA XX. n. 136 Barlow, *English Church*: 98-99.

⁸⁹ FEA 47.

⁹⁰ Hexhami-i János, *Historia*, 281.

⁹¹ Stephen Marriott: Reeds Shaken by the Wind? Bishops in Local and Regional Politics in King Stephen's Reign. In: Graeme J. White – Paul Dalton (eds.): *King Stephen's reign: 1135 – 1154*. Woodbridge: Boydell Press, 2008. 115-138.

⁹² Bartlett, *England Under the Norman and Angevin Kings*: 431.

nem hagyta jóvá a pápai investitúrát,⁹³ és így Fitzherbert visszatérhetett a trónra, de csak mindössze egy évig, mert 1054-ben mérgezés áldozata lett. Ez a politikai vetélkedés teljesen kicsúszott bármilyen királyi irányítás alól és egyben be is mocskolta az érsekség hírnevét.⁹⁴

A politikai harcok egy jó ideig ezután nyugodni látszanak és majd csak az 1180-as évek során újultak majd ki, amikor egy olyan érseket kap majd York, aki egy teljes prelátust akar kiépíteni. Ő Geoffrey, vagy egyes források, mint Geoffrey of Plantegenet említik, mivel II. Henrik törvénytelen fia volt.⁹⁵ Geoffrey több hívet is beemelt York egyházába úgy, mint Geoffrey de Muschamp,⁹⁶ vagy Letold fia John,⁹⁷ akik mind az ő bizalmasai voltak. Persze kialakult egy tábor, amely szembeszegült Geoffrey hatalmának, ilyen volt például Hubert Walter, aki York dékánja volt Geoffrey érseksége alatt, illetve királyi bíró és az Exchequer elöljárója is volt.⁹⁸

Az egyházi középréteg, tehát folyamatos politikai érdekeknek voltak kitéve és az ő feladatuk nem más volt, mint ezek közül az érdekek közül egyet választani és mellé állni. Vagyis ők szolgáltak az egyházfőség hadseregeként, ha a helyzet úgy adódott és az ő feladatuk volt biztosítani a hatalmukat. Persze számos képviselője a vizsgált rétegünknek igyekezett maga is a politika előterébe kerülni, de ez, mint látattuk csak ritka esetben fordult elő. Politikai értelemben véve már csak azért is beszélhetünk egyházi középrétegről, mert ezek a személyek csak akkor tudtak komoly sikereket elérni, ha elegendő támogatással bírtak, vagyis ez a réteg nem tudott képviselni egy önálló politikai testet. Az ő státuszuk, politikai szerepvállalásuk természetét az uruk határozta meg, legyen az világi, mint a király, vagy egyházi, mint egy püspök, vagy érsek. A jelentőségük majd csak a későbbiek során fog megnőni a következő századokban.

⁹³ David Knowles: *The Monastic Order in England: A History of its Development from the Times of St. Dunstan to the Fourth Lateran Council, 940–1216*. Cambridge: CUP, 1976. 255-257; Huscroft, *Ruling England*: 133–134.

⁹⁴ Warren, *Henry II*: 424-426.

⁹⁵ Ralph V. Turner, - Richard R. Heiser: *The Reign of Richard Lionheart: Ruler of the Angevin Empire 1189–1199. The Medieval World*. Harlow, UK: Longman, 2000. 284.

⁹⁶ EEA XVII. xlvii; később Coventry püspöke, vö. EEA XVI. n. 110.

⁹⁷ EYC II. nos. 959, 1059; EYC I. n. 562; EYC III. n. 1566.

⁹⁸ Christopher Robert Cheney: *Hubert Walter*. London: Nelson, 1967. 21-22.

Összegzés

Megállapíthatom a vizsgálatok eredményeképpen, hogy a 12. századi angol egyházi középréteg egy jól mérhető és kutatható témának bizonyult, mely során számos konklúziót sikeresen le tudunk vonni. Egy részről a vizsgálatom során bebizonyosodott, hogy létezik angolszász jelenlét a 12. századi yorki érsekség területén, még ha a számuk a század előre haladtával csökkent is az arányuk, ráadásuk egy részük rendelkezett állandó jövedelmet biztosító prebendákkal is, így az érsekség gazdasági életében is mérhető a jelenlétük. Mind a társadalomtörténeti és gazdaságtörténeti szempontot illetően meg kell állapítanunk, hogy a kutatás sikeres volt, mivel a bevezetőben feltett kérdéseinkre, vagyis, hogy beszélhetünk-e egy nem csupán normann illetőleg francia, de egy őslakosok által kialakított külön társadalmi rétegről. A válaszuk erre, pedig, még ha csak a 12. század első felére is, de igen.

A középréteg legalább olyan jelentőséggel bírt, mint a prelátus, sőt a katedrálishoz közvetlen tartozó területek rendezésében és igazgatásában talán még nagyobbban is. Ezek a tisztviselők funkcióikat tekintve hasznosnak bizonyult a korszakunkban. Ennek oka, hogy az egyházi apparátus és közigazgatás a század folyamán folyamatosan egészült ki új funkciókkal és feladatokkal, melyek megköveteltek egy fejlettebb, komplettebb tisztviselői gárdát.

Az egyházi középréteg kialakulása az egész 12. század folyamán tartott, és még a század végén sem érte el végleges formáját. Majd csak a 13. századra fognak kialakulni a középréteghez tartozó tisztviselők konkrét feladatkörei, amely már szemmel látható és a funkciók átfedéstől mentes lesz.

Jelen esetben arról van szó, hogy az angol egyházi középréteg fejlődését a Normandiai Hercegség hatásai határozták meg. A kontinensről áthozott hagyomány eredményeképpen jöttek létre a vizsgált tisztségek többsége és a hozzájuk rendelt kánonjogi rendelkezések is a hercegség mintáját követték. A vizsgálatomnak további kutatási alapját szolgálhatja az időbeli korlát kitolása, vagy a kutatás helyszínének a megváltoztatása, mellyel még további következtetéseket állapíthatunk meg a jövőre nézve.

Bibliográfia

Források

- Beverley Minster Fasti: Being Biographical Notes on the Provosts, Prebendaries, Officers and Vicars in the Church of Beverley prior to the Dissolution (Yorkshire Archeological Society – Record Series, 149). Ed. by *Richard T. W. McDermid*. Leeds: The Yorkshire Archæological Society, 1993.
- Early Yorkshire Charters, being a Collection of Documents anterior to the thirteenth Century made from the public Records, monastic Chartularies, Roger Dodsworth's Manuscripts and other available Sources. Vols. 1-12. Ed. *William Farrer – Charles Travis Clay*. Edinburgh – Huddersfield: Ballantyne and Hanson – Yorkshire Archaeological Society, 1914-1965.
- English Episcopal Acta. Vol. 5: York 1070-1154. Ed. *Janet E. Burton*. Oxford – London: OUP – British Academy, 1988.
- English Episcopal Acta. Vol. 16: Coventry and Lichfield 1160-1182. Ed. *Michael J. Franklin*. Oxford – London: OUP – British Academy, 1998.
- English Episcopal Acta. Vol. 20: York 1154-1181. Ed. *Marie Lovatt*. Oxford – London: OUP – British Academy, 2000.
- English Episcopal Acta. Vol. 27: York 1189-1212. Ed. *Marie Lovatt*. Oxford – London: OUP – British Academy, 2004.
- English historical documents. Vol. I. Ed.: *David C. Douglas*. London: Eyre and Spottiswood, 1953
- Fasti Ecclesiae Anglicanae 1066-1300. Vol. 6: York. Ed. *Diana E. Greenway and John Le Neve*. London: Institute of Historical Research, 1999.
- Historia ecclesiae xxv annorum Johannis Prioris Hagustaldensis. In: *Historiae Anglicanae scriptores antiqui*. Ed. *Roger Twysden*. London: Cornelius Bee, 1652. 257-282.
- History of Four Archbishops of York by Hugh the Chantor. In: *The Historians of the Church of York*. Vol. 2. (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores 71) Ed. *James Raine*. London: Longman, 1886. 98-227.
- Materials for the history of Thomas Becket, archbishop of Canterbury, (canonized by pope Alexander III., A.D. 1173) (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores 67). Ed. by *James Craigie Robertson*. London: Longman, 1875 – 1882.
- Rouleaux des morts du IX^e au XV^e siècle. Ed. *Léopold Delisle*. Paris: Jules Renouard, 1866.

York Minster Fasti. Vol. 1-2. Ed. *Charles Travis Clay* (Yorkshire Archaeological Society. Record Series 123-124). Wakefield: Yorkshire Archaeological Society, 1958 – 1959.

Szakirodalom

Alexander, James W.: The Becket Controversy in Recent Historiography. *The Journal of British Studies* 9 (1970): 1–26.

Ashton, Margaret: Thomas Arundel: a study of church life in the reign of Richard II. Oxford: Clarendon Press, 1967.

Auer, Leopold: Der Kriegsdienst des Klerus unter den sächsischen Kaisern. 2. Verfassungsgeschichtliche Probleme. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 80 (1972): 48-70.

Barlow, Frank: The English Church 1066-1154. London: Longman, 1976.

Barlow, Frank: Thomas Becket. Bath: The Bath Press, 1986.

Barlow, Frank: A View of Archbishop Lanfranc. In: *Barlow, Frank* (ed.): The Norman conquest and beyond. London: Hambledon Press, 1983. 223-238.

Barlow, Frank: The Constitutions of Clarendon. *Medieval history* 1 (1991): 39-52.

Bartlett, Robert: England under the Norman and Angevin kings 1075-1225. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Beeler, John: Warfare in England 1066–1189. New York: Cornell University Press, 1966.

Bethell, Denis: William of Corbeil and the Canterbury-York Dispute. *Journal of Ecclesiastical History* 19 (1968): 145–159.

Bradbury, Jim: Stephen and Matilda: the Civil War of 1139–53. Stroud: The History Press, 2009.

Butler, Lawrence A. S.: Suffragan Bishops in the Medieval Diocese of York.” *Northern History* 37 (2000): 49-60.

Carpenter, David: The Struggle for Mastery: The Penguin History of Britain 1066–1284. New York: Penguin, 2004.

Cheney, Christopher Robert: Hubert Walter. London: Nelson, 1967.

Cheney, Mary: Some Observations on a Papal Privilege of 1120 for the Archbishops of York. *Journal of Ecclesiastical History* 31 (1980): 429-439.

Chibnall, Marjorie: Anglo-Norman England 1066–1166. Oxford: Basil Blackwell Publishers, 1986.

- Clark, Cecily – Peter Jackson (eds.): *Words, Names, and History: Selected Writings of Cecily Clark*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 1995.
- Cowdrey, Herbert Edward John: Lanfranc, the papacy, and the see of Canterbury. In: *Herbert Edward John Cowdrey: Popes and church reform in the 11th century*. Aldershot: Ashgate, 2000: 439-500.
- Cowdrey, Herbert Edward John: "Archbishop Thomas I of York and the pallium." *The Haskins Society Journal* 11 (2003): 31-42.
- Cowdrey, Herbert Edward John: *Lanfranc: scholar, monk, and archbishop*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Dahmus, John W.: *Thomas Arundel, archbishop of Canterbury, 1396-1414: churchman and statesman*. New York: Cornell University, 1970.
- D'Onofrio, Giulio (ed.): *Lanfranco di Pavia e l'Europa del secolo XI. Nel IX centenario della morte (1089-1989). Atti del Convegno Internazionale di Studi (Pavia, Almo Collegio Borromeo, 21-24 settembre 1989)*. Roma: Herder, 1993
- Douglas, S. David: *William the Conqueror*. Berkley & Los Angeles: University of California Press
- Edwards, Kathleen: *The English Secular Cathedrals in the Middle Ages*. Manchester: Manchester University Press, 1967.
- Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a hiteleshelyi oklevelek tükrében (1354–1437). In: *Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon (Tanulmányok Pécs történetéből 9)*. Szerk. Font Márta. Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2001. 103–137.
- Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban, 1354-1526*. Pécs: Pécs Története Alapítvány, 2005.
- Frassetto, Michael (ed.): *Medieval Purity and Piety. Essays on Medieval Clerical Celibacy and Religious Reform (Garland medieval casebooks 19)*. New York: Garland, 1998.
- Gibson, Margaret Templeton: *Lanfranc of Bec*. Oxford: Clarendon Press, 1978.
- Gransden, Antonia: *Historical Writing in England c. 550 to 1307*. London: Routledge & Kegan Paul, 1974.
- Hartmann, Wilfried – Kenneth Pennington: *The history of medieval canon law in the classical period, 1140 - 1234: from Gratian to the decretals of Pope Gregory IX*. Washington D. C.: Catholic University of America Press, 2008.
- Helmholz, R. M.: *The Oxford History of the Laws of England. Vol. 1. The Canon Law and Ecclesiastical Jurisdiction from 597 to the 1640s*. Oxford: OUP, 2004.
- Higham, Nick: *The Death of Anglo-Saxon England*. Stroud: Sutton, 2000.

- Hollister, C. Warren – Amanda Clark Frost (eds.): Henry I. New Haven (Conn.): Yale University Press, 2001.
- Hurnard, Naomi D.: The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon. *English Historical Review* 56 (1941): 374–410
- Huscroft, Richard: Ruling England 1024-1217. Harlow: Longman, 2005.
- Huscroft, Richard: The Norman Conquest: A New Introduction. New York: Longman, 2009.
- Kelleher, Marie A.: Clerical Celibacy and Concubinage. In: Margaret C. Schaus (ed.): Women and gender in medieval Europe: an encyclopedia. New York: Routledge, 2006. 117-119.
- King, Edmund: King Stephen. New Haven: Yale University Press, 2010.
- Knowles, Michael David – Anne J. Duggan – Christopher Nugent Lawrence Brooke: “Henry II’s Supplement to the Constitutions of Clarendon.” *English Historical Review* 87 (1972): 757-770.
- Knowles, David: The Monastic Order in England: A History of its Development from the Times of St. Dunstan to the Fourth Lateran Council, 940–1216. Cambridge: CUP, 1976.
- Köblös József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában: a budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12). Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézet, 1994.
- Le Patourel, John: The Norman Empire. Oxford: Clarendon Press, 1976.
- Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest: Műszaki Kiadó, 2007.
- Marritt, Stephen: Reeds Shaken by the Wind? Bishops in Local and Regional Politics in King Stephen’s Reign. In: Graeme J. White – Paul Dalton (eds.): King Stephen’s reign: 1135 – 1154. Woodbridge: Boydell Press, 2008. 115-138.
- Petke, Wolfgang: Spolienrecht und Regalienrecht im hohen Mittelalter und ihre rechtlichen Grundlagen. Sönke Lorenz – Ulrich Schmidt (Hrsg.): Von Schwaben bis Jerusalem. Facetten staufischer Geschichte. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 15-36.
- Prochnow, Fritz: Das Spolienrecht und die Testierfähigkeit der Geistlichen im Abendland bis zum 13. Jahrhundert. Berlin: Ebering, 1919.
- Schoenig, Steven A.: The papacy and the use and understanding of the pallium from the Carolingians to the early twelfth century. New York: Columbia University, 2009.
- Stafford, Pauline: Unification and Conquest: A Political and Social History of England in the Tenth and Eleventh Centuries. London: Edward Arnold, 1989.

- Summerson, Henry R. T.*: Old and new bishoprics: Durham and Carlisle. In: David W. Rollason – Margaret M. Harvey – Michael C. Prestwich (eds.): Anglo-Norman Durham 1093-1193. Woodbridge: Boydell Press, 1994. 369-380.
- Szuromi Szabolcs Anselm*: Medieval canon law: sources and theory. Budapest: Szent István Társulat, 2009.
- Thomas, Hugh M.*: The significance and fate of the native English landowners of 1086. *English Historical Review* 118 (2003): 303–333.
- Thomas, Hugh M.*: The English and the Normans: ethnic hostility, assimilation, and identity 1066 - c.1220. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Turner, Ralph V. – Richard R. Heiser*: The Reign of Richard Lionheart: Ruler of the Angevin Empire 1189–1199. The Medieval World. Harlow, UK: Longman, 2000.
- Vaughn, Sally N.*: Lanfranc, Anselm and the school of Bec: in search of the students of Bec. In: *Marc Anthony Meyer* (ed.): The Culture of Christendom. Essays in Medieval History in Commemoration of Denis L. T. Bethell. London: Hambledon Press, 1993: 155-181.
- Vaughn, Sally N.*: Henry I and the English Church: The Archbishops and the King”. *The Haskins Society Journal* 17 (2006): 133–157.
- Warren, Wilfred Lewis*: Henry II. London, Methuen, 1976.
- Williams, Ann*: The English and the Norman Conquest. Woodbridge: Boydell, 1995.
- Zotz, Thomas*: Pallium et alia quaedam archiepiscopatus insignia. Zum Beziehungsgefüge und zu Rangfragen der Reichskirchen im Spiegel der päpstlichen Privilegierung des 10. und 11. Jahrhunderts. *Hans-Martin Maurer – Hans Patze* (Hrsg.) Festschrift für Berent Schwineköper zu seinem siebzigsten Geburtstag. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1982. 155-175.

Mellékletek



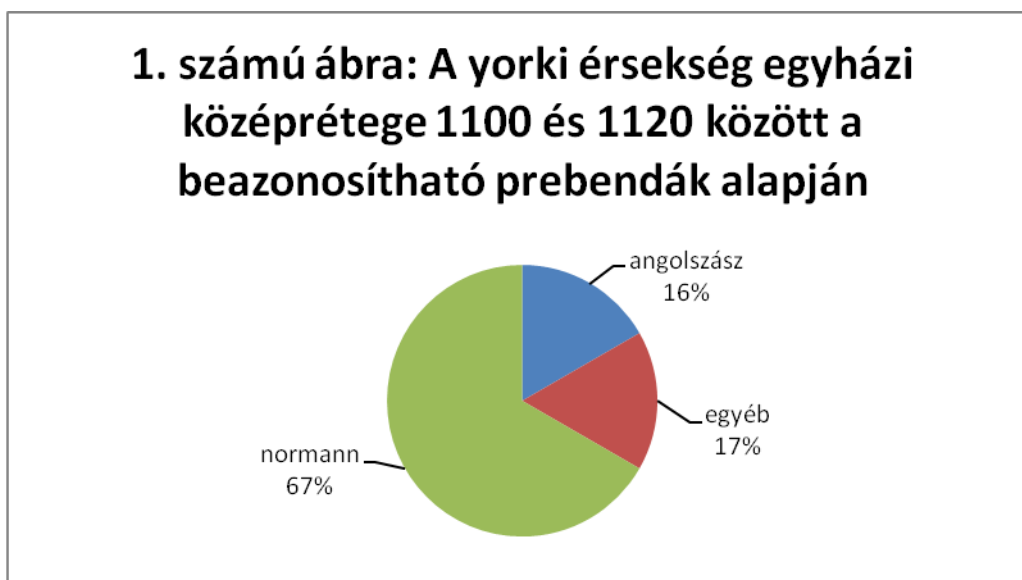
1. számú térkép: Anglia egyházi közigazgatása a normann hódítás előtt. In: Huscroft, *Ruling England*: xxvii.



2. számú térkép: Anglia egyházi közigazgatása a normann hódítás után. In: Huscroft, *Ruling England*: xxviii.

Adelulf	angolszász	1120 körül – 1150 körül	perjel	EYC I. n. 28	Bramham
Ansketil	egyéb (normann?)	1113-1130	Hexham első perjele	Hexham-i János, <i>Historia</i> , 257.	Salton
Durand	normann	1093 körül – 1110 körül	főesperes	EEA V. n. 8	Fenton, Fridaythorpe
Richard de Maton	normann	1180-tól	Beverley kanonokja	EEA V. app. 1, n. 3	Holme
William FitzHerbert	normann	1109-1141	York kincstárnoka és későbbi érseke	EYC I. n. 46; EEA V. n. 2	Weighton

1. számú táblázat: A yorki érsekség egyházi középrétege 1100 és 1120 között a beazonosítható prebendák alapján



Gilbert	normann	<i>praecentor</i>	1093 és 1109 között	EYC I. n. 472, cal. EEA V. n. 10
Hugh	normann	az érsek dékánja	1090 – 1135 között	EEA V. nos. 21, 39, 40, 43, 63, 68, 70, 74, 82; EYC I. nos. 429, 430; EYC II nos. 783, 874)
Hugh	normann	főesperes	1108 – 1115 között	<i>Hugh the Chanter</i> , 34-35.
Hugh de Sottawain	normann	kanonok, <i>praecentor</i> Cleveland főesperese	1109 – 1122 között kanonok, 1138-ig főesperes	EEA V. nos. 57, 74; EYC II. n. 783
Ranulph	normann	kincstárnok, az East Riding főesperese	1080 körül – 1105 körül kincstárnok, 1110 körül főesperes	<i>Hugh the Chanter</i> , 12-13, 18-19.; EYC VI. n. 2
William	normann	főesperes (beazonosíthatatlan)	1100 – 1115	EYC II. n. 676
Hugh de Pinconio	normann	kanonok	1109 – 1112	EYC I. n. 25; EEA V. n. 15
William of Bayeux	normann	kanonok	1109 – 1112	EYC 1 no. 24; EEA V no. 15
William de Percy	normann	kanonok	1120 – 1135	EYC I no. 530
William of Beverlay	normann	kanonok	1110-es évek közepén említve	EEA V no. 19
Gerard (<i>Girardus archidiaconus</i>)	normann	főesperes	1114-re meghal	<i>Rouleaux des morts</i> , 199.

2. számú táblázat: A yorki érsekség egyházi középrétege az 1100 és 1120 közötti időszakban a nem beazonosítható prebendák alapján

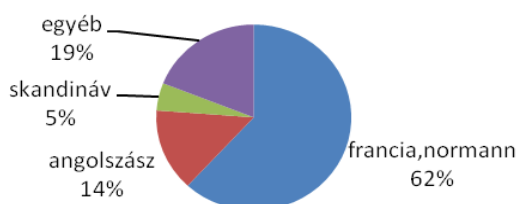
Adelulf	angolszász	perjel és kanonok	1120-as évek elejétől, 1153/4-ig hivatalt viselő	Regesta II. ns. 1319-20	Bramham	
Ailric	angolszász	kanonok	1125-1133 között említve	EEA V. n. 74	nem beazonosítható prebenda	
Ailward	angolszász	kanonok	1135 előtt említve	<i>Beverley Minister Fasti</i> , 13. o.	nem beazonosítható prebenda	
Fulk	angolszász	kanonok	1130 körül említés	EEA V. n. 74	nem beazonosítható prebenda	
Achard	egyéb	kanonok	1136-tól egészen haláláig (1155)	EEA V. n. 44	nem beazonosítható prebenda	
Sirius <i>magister</i>	egyéb	kanonok	1121 és 1140 között kelt forrásban	EEA V. n. 64	nem beazonosítható prebenda	
Nicholas	egyéb	kanonok	1125 és 1133	EEA V n. 74	nem	

			között keletkezett forrásban található meg a neve egészen az 1140-es évekig		beazonosítható prebenda	
Simon Bacun	egyéb	kanonok	1139 körül említik meg	YMF I. nos. 1, 3	nem beazonosítható prebenda	
Thursztán	normann	főesperes és Beverley prépostja	az 1120-as évek végén, mint Nottingham főesperese 1142 utántól, mint prépost szerepel	EEA V. nos. 3, 74	Apethorpe	
Richer	normann	kanonok	1125 és 1133 között említik meg	EEA V. n. 74	Givendale	
Thomas de Sottawain	normann	kanonok	1137-43 között keletkezett forrás említi	EYC II. n. 1012	Husthwaite	a Sottawain klán tagja
Geoffrey	normann	kanonok	1135-39 közötti forrás említi	EEA V. n. 44	nem beazonosítható prebenda	
Geoffrey of Turcople	normann	Nottingham főesperese	1137-ben említik először	EYC I. n. 116, EYC III. n. 1470	nem beazonosítható prebenda	
Gernagot	normann	kanonok	1120 évek közepétől az 50-es évek elejéig említik	EYC II. n. 874, 450	nem beazonosítható prebenda	
Herbert	normann	kanonok	1121 és 1128 között kelt forrásban kellett, hogy előforduljon	EEA V. n. 31	nem beazonosítható prebenda	
Holdebert	normann	kanonok	1121 és 1133 között datálható forrásban említik először	EEA V. n. 74	nem beazonosítható prebenda	
Hugh de Sottewain	normann	<i>praecentor</i>	1125 után mint kanonok, 1132-től mint praecentor	EYC III. n. 1367; EYC II. n. 1151	nem beazonosítható prebenda	feltehetőleg Hugh the Chantor, valamint a Sottewain klán feje
Osbert of Bayeux	normann	Richmond főesperese	1125 körül említi először mint esperes egészen 1154- ig	EEA V. nos. 43, 44	nem beazonosítható prebenda	Thursztán unokaöccse
Ralph	normann	kanonok	1125 és 1133 között	EEA V. n. 74	nem beazonosítható	

			keletkezett forrásban található meg a neve		prebenda	
Roger	normann	kanonok	1135 és 1140 között kelt forrásban található meg a neve	EEA V. n. 47	nem beazonosítható prebenda	
Tosti	normann	kanonok	1125 és 1133 között datált forrásban	EEA V. n. 74	nem beazonosítható prebenda	valószínűleg William apja (Tosti fia William)
Walter of London	normann	főesperes	1128-ban tűnik fel először, utoljára 1148- ban	EEA V. n. 44, EEA V. n. 43 (gyanús a forrás hitelessége	nem beazonosítható prebenda	
William	normann	főesperes	1120-as évek elején tűnik fel	EYC XI. n. 93	nem beazonosítható prebenda	feltehetőleg William of Beverlay vagy Tole fia William-mel val azonos
Tole fia William	normann	főesperes	1120-as évek elején tűnik fel majd egészen 1130- as évek elejéig	EEA V. n. 31, EEA V. n. 70	nem beazonosítható prebenda	
Robert Biseth	normann	kanonok, Heyham kamarása	1130-ban nevezi ki Thursztán	Hexham-i János, <i>Historia</i> , 257. o.	Salton	
Ansfrid	skandináv	káplán és kanonok	1136-ban említve	EEA V. n. 44	nem beazonosítható prebenda	

3. számú táblázat: A yorki érsekség egyházi középrétege az 1120 és 1140 közötti időszakban

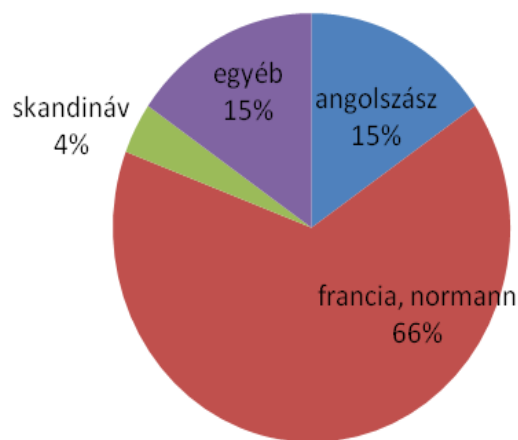
2. számú ábra: A nem beazonosítható prebendáriumok származás szerinti megoszlása az 1120 és 1140 közötti időszakban



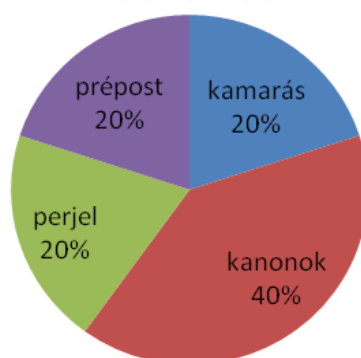
**3. számú ábra: A beazonosítható
prebendáriumok származás szerinti
megoszlása az 1120 és 1140 közötti
időszakban**



**4. számú ábra: A yorki érsekség
tisztségviselői származás szerinti eloszlása
1120 és 1140 között**



**5. számú ábra: A beazonosítható
prebendáriumok tisztviselők szerinti
megoszlása az 1120 és 1140 közötti
időszakban**



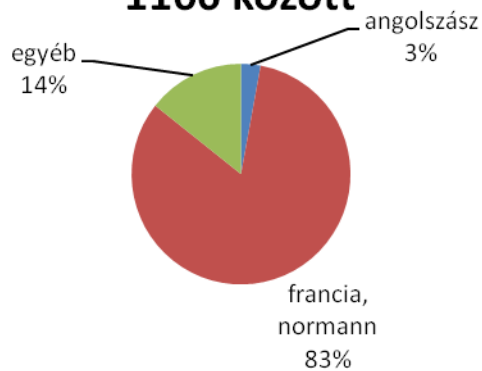
Ailward	angolszász	York kanonokja	1151 és 1153 között említve	EEA V. n. 132	nem beazonosítható prebenda	
John	egyéb	kanonok	feltehetőleg az 1150-es évek végétől kanonok	EEA XX. n. 91	South Cave	
Arnulf de Sottewain	normann	kanonok	1154-ben említik először	EEA XX. n. 134	South Newbald	Feltehetőleg Hugh the Chantor rokona, de nem bizonyos
Thomas, Paulinus fia	egyéb	kanonok	1142 és 54 között keletkezett forrásban először	EYC II. n. 1201	Stillington	
Jeremy	egyéb	kanonok	1158 és 59 között tűnik fel	EYC III. n. 1832	nem beazonosítható prebenda	
Jordan	egyéb	kanonok	1150-es évek elején említik először	EYC III. n. 1825	nem beazonosítható prebenda	
Richard	normann	dékán és a yorki Szent Péter káptalanja	1142-ben említik először majd egészen 1160-as évekig	Hexham-i János, <i>Historia</i> , 271.	Salton	
Simon de Sigillo	normann	kanonok	1143 és 53 között keletkezett forrásban említik	EYC I. n. 450	Langtoft	
Nicholas de	normann	kanonok	feltehetőleg az	EYC II. n.	Strensall	

Trailli			1140-es évek elejétől egészen az 1150-es évek elejéig	1012		
Thomas de Reinevilla	normann	kanonok	1151 és 1153 között keletkezett források említik	EYC I. n. 67, EEA V. n. 113	Wetwang	
John, Letold fia	normann	kanonok és főesperes (Clevelandben és Nottinghamban)	az 1150-es évek elejétől már kanonok, 1157-től Cleveland főesperese majd Nott.	EYC II. n. 1059	Langtoft területén	
Robert de Gant	normann	királyi kancellár, dékán	1143-1150 között említik	EYC II. n. 1181, EYC III. n. 1476,	feltehetőleg Bugthorpe-ban	
Savard	normann	Nostell kanonokja, perjel	az 1140-es évek végétől kanonok, 1153/4-től perjel	EYC I. n. 28; EEA V. n. 97	Bramham	
Ansketil of Nostel	normann	perjel	1156-ban említve	EYC II. n. 1093	Bramham	
Geoffrey	normann	perjel	1157 előtt valamivel egészen a 70-es évek elejéig	EYC II. n. 1093	Bramham	
Robert Butevilain	normann	York főesperese majd a káptalan dékánja	1153-1157/8-ig főesperes 1186-ig dékán	EEA V. nos. 110, 118	Bugthorpe (Bridlington, Stockton)	
Stephen de Arraz	normann	kanonok	1154-1157 körül említve	EYC IX. n. 153	nem beazonosítható prebenda	
John of Canterbury/ Belesmais	normann	kincstárnok, főesperes	1154-1162/3-ig kincstárnok utána Poitiers püspöke	EYC I. n. 30, 363	nem beazonosítható prebenda	
Philip de Broi	normann	kanonok	1151-1153 között említik meg	EEA V. n. 127	nem beazonosítható prebenda	
Roger de Cunde	normann	kanonok	1154-1157 között említik	EYC III. n. 1825	nem beazonosítható prebenda	
Geoffrey	normann	York főesperese	1150-es évek végén és a 60-as évek közepén említik	EYC I. n. 119	nem beazonosítható prebenda	
Gerard	normann	kanonok	1143 és 53 között keletkezett forrásban említik	EYC I. n. 450	nem beazonosítható prebenda	
Serlo fia Gerold	normann	kanonok	az 1140-es évek elejétől említik egészen 1167-74 közöttig	EYC II. n. 684, 978	nem beazonosítható prebenda	Serlo fiának Serlonak a testvére (Serlo klán)

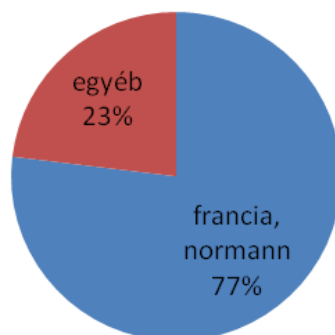
Gerold Grossus	normann	kanonok	Serlo fia Gerolddal együtt említik		nem beazonosítható prebenda	
William of Eu	normann	kanonok, énekes kanonok	1140 előtt már énekes kanonok	EYC I. n. 150	nem beazonosítható prebenda	
Ralph de Baro	normann	főesperes (Cleveland)	1140-ben említik először, 1157-58-ig többször megjelenik	EYC I. n. 154, EEA XX. n. 78	nem beazonosítható prebenda	
Hugh de Pusiet	normann	kincstárnok, főesperes	1143/4 és 1153 között kincstárnok és E.R. főesperese	EYC III. n. 1360	nem beazonosítható prebenda	
Robert Magnus <i>magister</i>	normann	iskolamester	1157 és 1158 közötti kelt forrásban említik	EEA XX. n. 86	nem beazonosítható prebenda	
William	normann	főesperes (Nottingham)	1154-ben tűnik fel először aztán egészen 1158-ig	EEA XX. n. 37	nem beazonosítható prebenda	
Fulk fia Gilbert	normann	kanonok	1142 és 1154 között keletkezett forrásban említik	EYC II. n. 1202	nem beazonosítható prebenda	
Mainard <i>magister</i>	normann	kanonok és István király papja	1154 és 1161 között keletkezett forrásban található meg	EYC III. n. 1477	nem beazonosítható prebenda	
Osbert <i>magister</i>	normann	kanonok	1159-ben említik meg	EEA XX. n. 88	nem beazonosítható prebenda	
Leeds-i Paulinus <i>magister</i>	normann	kanonok	1143 és 1153 között datált forrásban	EYC I. n. 450	nem beazonosítható prebenda	
Ralph de Sancta Columba	normann	kanonok	1143 és 1153 között datált forrásban	EYC I. n. 450	nem beazonosítható prebenda	
Holdebert fia Vilmos	normann	kanonok	1140-es évek elején tűnik fel egészen az 1170-es évek elejéig	EYC I. n. 282	nem beazonosítható prebenda	

4. számú táblázat: A yorki érsekség egyházi középrétege 1140-1160 között, a beazonosítható és nem beazonosítható prebendák alapján

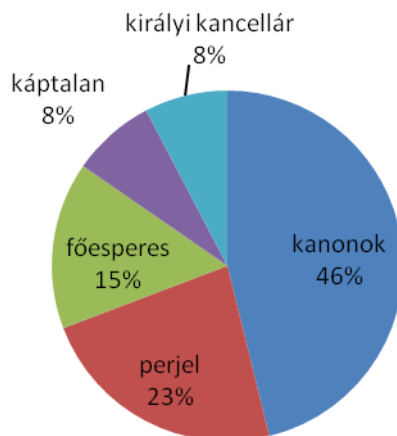
6. számú ábra: A yorki érsekség egyházi középrétege tisztségviselőinek származás szerinti eloszlása 1140 és 1160 között



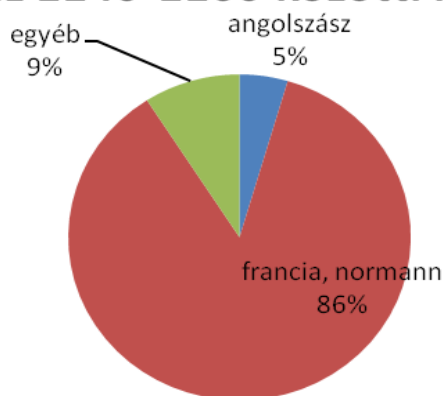
7. számú ábra: A beazonosítható prebendáriumok eloszlása származás szerint az 1140-1160 közötti időszakban



**8. számú ábra: A beazonosítható
prebendáriumok eloszlása tisztség szerint
az 1140-1160 közötti időszakban**



**9. számú ábra: A nem beazonosítható
prebendáriumok eloszlása származás
szerint az 1140-1160 közötti időszakban**

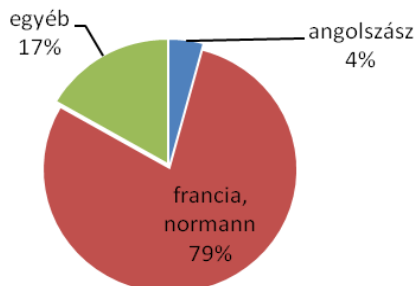


Adam of Thorner	angolszász vagy egyéb	kanonok	1170-es évek végén tűnik fel először	EYC I. n. 280; EEA XX. n. 53	beazonosíthatatlan prebenda	
John	egyéb	kanonok (?)	1162 és 74 között keletkezett forrásban fordul elő	EYC I. n. 154	Salton	
Bartholomew	egyéb	főesperes	1157-ben említik először mint Richmond főesperesét	EYC I. n. 437	több prebenda birtokosa: Bugthorpe és South Newbald	
Nicholas	egyéb	kanonok	1162 és 1174 között keletkezett forrásban található meg a neve	EYC I. n. 146	beazonosíthatatlan prebenda	
Stephen (a római)	egyéb	kanonok	1164 és 1171 között keletkezett forrásban tűnik fel	EYC I. nos. 282, 285	beazonosíthatatlan prebenda	
Alan <i>magister</i>	normann	kanonok	1160-as években tűnik fel először a neve	EEA XX. n. 131	Ampleforth	
Hamo	normann	kanonok, <i>praecentor</i>	az 1170-es években mint kanonok 1170-es évek végétől mint <i>praecentor</i>	EYC III. n. 1834	feltehetőleg Hushwaite	
Robert	normann	Beverlay prépostja	1170-es évek végén tűnik fel először	EYC I. n. 280	Fenton	Ralph d'Arunay testvére
Reginald Arundel	normann	<i>magister</i> , kanonok	1161-től <i>magister</i> 1170-es évek elejétől mint kanonok	EYC I. n. 160	Uleskelf	a tekintélyes Arundel család tagja (Osbert, Robert, Reginald)
Angerus <i>magister</i>	francia, normann	York kanonokja	1172-ben említik meg	<i>Materials for Becket</i> VII. 500	beazonosíthatatlan prebenda	
Attelin (Acelin) <i>magister</i>	normann	kanonok	1174 körül említik először	EEA XX. no. 101	beazonosíthatatlan prebenda	
William of Bayeux	normann	kanonok	1162 körül említik először	EYC I. nos. 386-387	beazonosíthatatlan prebenda	
Ralph Flammard	normann	kanonok, <i>praecentor</i>	1160-as évektől tűnik fel	EYC II. n. 1090	beazonosíthatatlan prebenda	
M. Guy	normann	kanonok	1164-től már biztosan kanonok	EYC II. n. 674	beazonosíthatatlan prebenda	
Ralph d'Arunay	normann	főesperes	1173-tól Cleveland főesperese	EYC II. n. 978	beazonosíthatatlan prebenda	

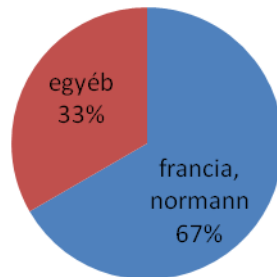
Ralph de Warneville	normann	kincstárnok és főesperes	1167-től kincstárnok	EYC II. n. 276	beazonosíthatatlan prebenda	
Alexander	normann	kanonok	1162 és 1167 között keletkezett forrásban említik	EYC II. n. 1250	beazonosíthatatlan prebenda	
Hamo de Valognes	normann	kanonok	valószínűleg 1173 előtt már kanonok	EYC I. n. 553, EYC V. n. 281	beazonosíthatatlan prebenda	
Henry	normann	kanonok	1060 és 1080 között kelt forrásban található meg	EYC XI. n. 217	beazonosíthatatlan prebenda	
Hugh	normann	kanonok	1075 és 1086 között datálható forrásban fordul elő	EYC III. n. 1563	beazonosíthatatlan prebenda	Robert de Butevilain dékán fia
Gernagot fia Nicholas	normann	kanonok	az 1160-as évek végén tűnik fel	EYC I. n. 562	beazonosíthatatlan prebenda	
Hugh fia Nicholas	normann	kanonok	egy 1164 és 1171 között keletkezett forrásban tűnik fel	EYC II. n. 978	beazonosíthatatlan prebenda	
Roger de Medicus	normann	kanonok	egy 1177 és 1181 között kelt forrásban tűnik fel	EYC III. n. 1565	beazonosíthatatlan prebenda	
William Tillemir	normann	kanonok	1170-es évek végén már valószínűleg kanonok	EEA XX. n. 101	beazonosíthatatlan prebenda	

5. számú táblázat: A yorki érsekség egyházi középrétege 1160-1180 között

10. számú ábra: A yorki érsekség egyházi középrétegének eloszlása származás szerint 1160-1180 között



**11. számú ábra: A beazonosítható
prebendáriumok eloszlása származás
szerint 1160-1180**



**12. számú ábra: A beazonosítható
prebendáriumok eloszlása
tisztségviselők szerint**

